

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

DIANA POPOVIČ

**NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ TELŠIŲ
RAJONE**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

_____Prof. Dr. G. Babachinaitė

VILNIUS, 2010

TURINYS

SANTRUMPOS	3
ĮVADAS	4
1. TEORINĖS NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PRIELAIIDOS	9
1.1 Nepilnamečio ir nepilnamečių nusikalstamumo sampratos.....	9
1.2 Nepilnamečio teisės pažeidėjo statusas	16
2. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMAS TELŠIŲ RAJONE.....	23
2.1 Nepilnamečių nusikalstamumo pagrindiniai rodikliai Telšių rajone: būklė, lygis, dinamika, struktūra	23
2.2 Nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Telšių rajone, bruožai.....	38
2.3 Nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone priežastingumas	46
2.4 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija Telšių rajone	53
IŠVADOS	60
SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	61
NAUDOTA LITERATŪRA	62
ANOTACIJA.....	69
ANOTATION.....	70
SANTRAUKA	71
SUMMARY	73
PRIEDAI	75
1 priedas. Klausimynas.....	75
2 priedas. Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: administracinė teritorija, nusikalstamos veikos rūšis ir metai (lentelė).....	82
3 priedas. Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis ir metai.....	83
4 priedas. Nusikalstamumo lygio geografinis pasiskirstymas Lietuvoje 2009 m.....	84

SANTRUMPOS

JPR – Jaunieji policijos rėmėjai

JT – Jungtinės Tautos

JTO – Jungtinių tautų organizacija

LR – Lietuvos Respublika

LR ATPK – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

MBD – Magistro baigiamasis darbas

NVO – Nevyriausybinės organizacijos

PROC. - procentai

STR - Straipsnis

ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija

VPK – Vyriausiasis policijos komisariatas

VRM – Vidaus reikalų ministerija

IVADAS

Temos naujumas ir aktualumas.

Nepilnamečių nusikalstamumas yra savita ir svarbi socialinė teisinė problema, su kuria susiduria įvairios valstybės. Kaip teigia Kvieskienė G. (2005), tėvų atsakomybės už savo vaikus sumažėjimas, šeimų ekonominės problemos, nepakankama socialinių ir specializuotų prevencijos institucijų veikla, lėšų trūkumas vaikų užimtumo problemoms spręsti skatina nepilnamečių nusikalstamumą. Nepilnamečiai ypač jautrūs neigiamiems socialiniams reiškiniams (mokymosi prestižo smukimas, ekonominė krizė). Kas ketvirtą vaiką (remiantis Kvieskienės G. (2005) teigimu) į nusikaltimą įtraukia suaugęs asmenys, kas dešimtą tėvai. Į nusikalstamą veiklą įsitraukia vis daugiau jaunų žmonių, dažniausiai tai nesimokantis ir nedirbantis jaunimas, nepilnamečiai, vaikai. Pažymėtina, kad didėja rūpestis dėl suaugusiųjų, kurie panaudoja vaikus, nesulaukusius baudžiamosios atsakomybės amžiaus, kriminalinei veiklai vykdyti, žinodami, kad jie negali būti apkaltinti ir paprastai tuoj po arešto bus paleisti. Autorė taip pat teigia, kad tokios veiklos diapazonas – nuo plėšimų iki nusikaltimų ir baudžiamųjų nusizengimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ar kontrabanda¹.

Pagal Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonę dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos², nepilnamečių nusikalstamumas ES šalyse sudaro vidutiniškai 15 proc. bendro nusikalstamumo, nors kai kuriose šalyse jis gali siekti iki 22 proc. (pagal ES valstybių narių lyginamąją statistiką). Didžiąją nepilnamečių įvykdytų nusikaltimų dalį sudaro latentinis nusikalstamumas (nusikaltimų, neregistruotų oficialiose socialinės kontrolės institucijose, t.y. policijoje ir teismuose, procentas ar skaičius)³. Nepaisant pagal statistikos duomenis apibūdinamos padėties, visos Europos šalys suvokia, kad nepilnamečių nusikalstamumas didėja, o nusikaltimai tampa vis sunkesni. Esant tokioms aplinkybėms, visuomenė reikalauja veiksmingesnių kontrolės mechanizmų, skatinančių daugelį šalių griežtinti jaunimui taikomus teisės aktus.

Lietuvoje nusikalstamumas didėja, keičiasi jo struktūra ir kokybė. Pažaboti jį trukdo nusikalstamumo latentiskumas – struktūriškai sudėtingas socialinis teisinis reiškinys. Kadangi ši

¹ *Pozityvioji socializacija*. Kvieskienė, G. Vilnius: VPU Leidykla, 2005, [ISBN 9955-20-021-9] 184 p.

² *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje* (2006/C 110/13). Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2006/c_110/c_110200605091t00750082.pdf [Žiūrėta: 2010-10-13]

³ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus*, Naidionova V., VU, 2007 Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa0001:E.02~2007~D_20081203_204531-95740/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

problema vertinama įvairiais požiūriais – nagrinėjami atskiri nusikalstamumo aspektai, tebevyksta diskusijos dėl nusikalstamumo sampratos, jam būdingų požymių.⁴

Nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone yra aktualus tuo, kad moksliškai nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone nebuvo nagrinėtas, taip pat, nėra atskirų darbų, kuriuose būtų ištirtas šio geografinio regiono nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumas, paplitimas ir kiti kriminologiniai aspektai.

Temos ištyrimo lygis.

Nepilnamečių nusikalstamumo tema yra labai daug rašę įvairūs Lietuvos autoriai: Babachinaitė G. (2002⁵, 2003⁶, 2008⁷, 2010⁸), Sakalauskas G. (2000⁹, 2001¹⁰, 2007¹¹), Pakštaitis L. (2009¹²), Jatkevičius A. (2003¹³), Vaitekūnas S., Bukauskaitė A. (2008¹⁴), Žemaitaitytė I. (2006¹⁵), Rimkus V. (2008¹⁶, 2010¹⁷), Vileikienė E. (2006¹⁸, 2010¹⁹), Kuginytė-Arlauskienė I.,

⁴ *Nusikalstamumo samprata*. Rudzakis T., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidybos centras, 2010., ISBN 978-9955-19-178-0, p. 114

⁵ *Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija*. – Jurisprudencija, Mokslo darbai, T 27(19), Lietuvos teisės universitetas. – Vilnius, 2002 p.108-117.

⁶ *“Youth Violence and its Causes in Lithuania”*. In “Youth Violence: New Patterns and Local Responses - Experiences in East and West (editors Frieder Dunkel, Kirstin Drenkhahn).-“Schriften zum Strafvollzug, Jugendstrafrecht und für Kriminologie”, band (tomas) 15.- Lehrstuhl für Kriminologie an der Ernst – Moritz – Arndt-Universität Greifswald, Printen in Germany, Forum Verlag Godesberg, 2003, p. 183-197.

⁷ *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų*, Monografija, autorių kolektyvas, Vilnius: MRU leidybos centras, 2008, 360 p.

⁸ *Kriminologija, vadovėlis*, MRU leidybos centras, autorių kolektyvas, 2010., ISBN 978-9955-19-178-0, p. 126., 666 p.

⁹ *Vaikų nusikalstamumas*. Publicistiniame mėnraštyje „Mokykla“. 2000 m. Nr. 3(646). P. 8-14. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija* (kartu su S. Gečėnienė, B. Gruževskiu, B.Čėsnaite, V. Kalpoku, I. Michailovič, A. Malinauskaite, J. Šliužienė, A. A. Švedu, L. Vaicekauskaite, D.Veličkienė). Vilnius, 2000. – P. 200 [ISBN 9986-9250-1-0].

¹⁰ *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis (Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Rusija, Estija)* (kartu su S. Gečėnienė, A. Jatkevičium, I. Michailovič). Vilnius, 2001. – P. 125. [ISBN 9986-567-60-2]. *Nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma Lietuvoje*. Leidinyje „Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga“. Vilnius, 2001. P. 134-140. [ISBN 9955-9373-0-0]. *Vaikų ir jaunimo nusikalstamumas*. Leidinyje „Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001“. Vilnius, 2001. P. 89-94.

¹¹ *Tarptautiniai standartai nepilnamečių justicijoje* Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys. NPLC, JTVP. Vilnius, 2007. P. 11-35. [ISBN 978-9955-668-94-7].

¹² *Trends in the Practical Implementation of Criminal Responsibility of Juveniles According to the Criminal Law of Lithuania*. In Socialinių mokslų studijos/Social science studies, ISSN 2029-2244, Mykolas Romeris university, 2009.

¹³ *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, Socialiniai mokslai, Teisė 01S, 2003.

¹⁴ *Jaunimo nusikalstamumas: geografinis aspektas*. Klaipėdos universitetas, Tiltai (4), 2008. ISSN1393-3137, p. 69-85

¹⁵ *Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas*. In Socialinis darbas, mokslo darbai Nr. 5 (2), 2006, MRU p. 80-86

¹⁶ *Aspects of social support in families of delinquent and non-delinquent children*. Klaipėda university In Tiltai (2), 2008. ISSN1393-3137, p. 75-92

¹⁷ *Social support characteristics of delinquents' social network*. Klaipėda university In Tiltai (1), 2010. ISSN1393-3137, p. 1-21

¹⁸ *Sociologinė nepilnamečių justicijos analizė Lietuvoje*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, Socialiniai mokslai/Sociologija 05S, 2006.

¹⁹ *Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į linkusius nusikalsti nepilnamečius*. In Socialinis darbas, mokslo darbai Nr. 9(1), 2010, MRU p. 45-54

Gegužytė V. (2009²⁰) ir daugelis kitų mokslininkų. Magistro baigiamuosius darbus minėta tema taip pat rašė daug studentų: Sabalienė A. (2006²¹) nagrinėjo mažamečių padarytas baudžiamąsias veikas ir pateikė jų kriminologinę analizę Šiaulių rajone; Prišmantas R. (2006²²) išanalizavo nusikalstamumą Jurbarko rajone, ir šiek tiek pateikė nepilnamečių nusikalstamumo analizės; Ruzgutė E. (2006²³) pateikė nusikalstamumo Rokiškio rajono kaime analizę, taip pat aptardama ir nepilnamečių padaromas nusikalstamas veikas; Grunulaitė E. (2009²⁴) išanalizavo nusikalstamumo lygį Lietuvos didžiuosiuose miestuose lyginamosios analizės metodu ir taip pat pateikė nepilnamečių nusikalstamumo analizės dalį; Zabeliauskas D. (2008²⁵) analizavo, kaip žiniasklaida veikia nepilnamečius ir ar ji sukelia nusikalstamumo didėjimą nepilnamečių tarpe; Stundžia G. (2007²⁶) pateikė grupinių nepilnamečių nusikaltimų sampratą ir jų prevencijos galimybes; Peleckienė J. (2007²⁷) analizavo socialinius nepilnamečių nusikalstamumo aspektus.

Šie ir daugelis kitų autorių, užsienio akademinės visuomenės narių nepilnamečių nusikalstamumą nagrinėja plačiai ir iš esmės. Todėl rašant darbą naudosimės minėtų autorių darbais ir kita moksline literatūra, analizuojant nepilnamečių nusikalstamumą Telšių rajone.

Tyrimo objektas – nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone.

Tyrimo problema - nepilnamečių nusikalstamumo klausimas – aktualus ir skaudus bet kokios visuomenės susvetimėjimo bruožas. Nusikalstamumas kaip reiškinys – nuo pačių seniausių laikų būdingas visoms be išimties civilizacijoms, visuomenėms, šalims ir tautoms. Taigi ir kiekvieno šalies sudėtinio sando – rajono – nusikalstamumo lygis, jo kriminologinė sudėtis, aktualus ir opus klausimas. O nepilnamečių – kitaip tariant, tautos ateities nusikalstamumas yra dar svarbesnė ir didesnė problema, nors remiantis Statistikos departamento paskutinių metų duomenimis²⁸ (pateikiama priede nr. 2), nepilnamečių padaromų nusikaltimų

²⁰ *Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos įstaigose*. Socialinis darbas, mokslo darbai 8(1), 2009, MRU, p. 58-71

²¹ *Mažamečių padarytų baudžiamųjų veikų kriminologinė analizė Šiaulių apskrityje*, MRU, 2006. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070117_135632-59886/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²² *Nusikalstamumas Jurbarko rajone*. MRU, 2006. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070102_131703-65825/DS.005.0.02.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²³ *Nusikalstamumas Rokiškio rajono kaime*, MRU, 2006. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20061231_133151-46727/DS.005.0.02.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²⁴ *Nusikalstamumas didžiuosiuose Lietuvos miestuose: lyginamoji analizė*. MRU, 2009. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²⁵ *Žiniasklaidos ir paauglių delinkventinės elgsenos ryšys*. VDU, 2008. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²⁶ *Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos*. VU, 2007. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²⁷ *Nepilnamečių nusikalstamumo socialiniai aspektai*. VPU, 2007. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25]

²⁸ Turima omenyje statistikos departamento pateikiamus duomenis už 2006, 2007, 2008, 2009 metus. Pasiekama internetinė prieiga: http://db1.stat.gov.lt/statbank/Graphics/MakeGraph.asp?gr_type=2&gr_stacked=1&gr_width=600&gr_height=400&

veikų skaičius Lietuvoje mažėja ir 2009 m. buvo mažiausias per 2005-2009 metų laikotarpį²⁹. Telšių rajone suaugusiųjų nusikalstamumas prilyginamas vidutinio lygio nusikalstamumui³⁰ (4 priede pateikiamas paveikslas, iliustruojantis bendro nusikalstamumo Telšių rajone lygį). Nepilnamečių nusikalstamumas yra viena iš sudėtinių nusikalstamumo dalių, tačiau dėl asmenų, kurie vykdo nusikaltimus, amžiaus ir atsakomybės prieš baudžiamuosius įstatymus, tai yra ypatingo dėmesio reikalaujantis reiškinys.

Tyrimo tikslas – atlikti ir pateikti kriminologinę Telšių rajono nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų analizę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir pateikti nepilnamečių, nusikalstamumo ir nepilnamečių nusikalstamumo sampratas.
2. Pateikti nepilnamečio teisės pažeidėjo statusą remiantis teisės aktais.
3. Išanalizuoti pagrindinius nepilnamečių nusikalstamumo rodiklius Telšių rajone.
4. Pateikti nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių Telšių rajone pagrindinius bruožus.
5. Išanalizuoti priežastis, lemiančias nepilnamečių nusikalstamumą Telšių rajone.
6. Pateikti galimus nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos būdus Telšių rajone.

Darbo metodai

Darbe naudotas dokumentų analizės, statistinių duomenų analizės ir ekspertinio tyrimo metodai. Apklausti 7 Telšių rajone dirbantys ekspertai, tiesiogiai susiduriantys su nepilnamečių nusikalstamumu. Konkrečiai ekspertai įvardijami 2.3 skyriuje apie nepilnamečių nusikalstamumo Telšių raj. priežastingumą. Ekspertais pasirinkti asmenys – Telšių apskrities vyriausiojo policijos komisariato viešosios tvarkos skyriaus Prevencijos poskyrio Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistai, Telšių rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus darbuotojai, Telšių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai, Telšių rajono pedagoginės – psichologinės tarnybos darbuotojai.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, išvados, rekomendacijos ir siūlymai, santrauka, anotacija ir naudota literatūra. Pirmojoje dalyje išanalizuota teorinė nepilnamečių

[gr_fontsize=11&menu=y&PLanguage=0&pxfile=2010830209495532951M3170201.px&wonload=600&honload=400&rotate=](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/korteles/analize_apie_vaikeus_2009.pdf) [Žiūrėta: 2010-11-25]

²⁹ Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė. VRM Viešojo saugumo politikos departamento Viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyrius, 2010. 1 P. Pasiekama internetu: http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/korteles/analize_apie_vaikeus_2009.pdf [Žiūrėta: 2010-08-25]

³⁰ VRM Viešojo saugumo politikos departamento duomenys. Pasiekama internetu: http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2009&menuo=12®ionas=0&id3=1&idAta=1#Atas-30N-SAV [Žiūrėta: 2010-11-25]

nusikalstamumo samprata, pateikta nepilnamečio sąvokos samprata, nepilnamečių nusikalstamumo samprata ir nepilnamečio teisės pažeidėjo statusas. Antrojoje dalyje pateikiama nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone kriminologinė analizė, o taip pat nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, pagrindiniai bruožai, priežastingumas, ir nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. Darbas baigiamas išvadomis ir rekomendacijomis, bei naudotu literatūros sąrašu.

1. TEORINĖS NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PRIELAIIDOS

1.1 Nepilnamečio ir nepilnamečių nusikalstamumo sampratos

Akivaizdu, jog nepilnamečių nusikalstamumas yra ištis didelė visuomenės problema, itin opi nepilnamečių baudžiamojame justicijoje. Pradedant nagrinėti konkrečią temą – nepilnamečių nusikalstamumo situaciją Telšių rajone, visų pirma reikia išnagrinėti nusikalstamumo, nepilnamečio bei nepilnamečių nusikalstamumo sampratas.

Tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose nepilnamečių teises ir pareigas, paprastai apibrėžiamas konkretus amžius nuo kurio asmuo yra laikomas suaugusiu. Tačiau nereikia pamiršti, kad su tam tikra amžiaus riba siejama ir asmens socialinė branda, jo visuomeninis statusas, civilinis, darbinis, pilietinis veiksnumas, atsakomybės ribos. Taip pat reikia pastebėti, kad teisės aktuose dažnai vartojamos kelios sąvokos kalbant apie nepilnamečius, tai – vaikas, naujagimis, mažametis, nepilnametis, paauglys. Jos suponuoja ir tam tikrus statuso skirtumus.³¹

Kalbant apie tarptautinius teisės aktus, reikšmingus nepilnamečių pataisos sistemoje³², juose paprastai nepilnametis apibūdinamas kaip „*vaikas arba jaunuolis su kuriuo už padarytą teisės pažeidimą atitinkamose teisinėse sistemose gali būti elgiamasi kitaip, negu elgiamasi su suaugusiu teisės pažeidėju*“³³. Juose nėra nurodomos konkrečios amžiaus ribos, tačiau pateikiamos rekomendacijos nustatyti jas nacionaliniuose teisės aktuose, atsižvelgiant į socialinę, emocinę, psichologinę brandą.

Žodynai taip pat pateikia nepilnamečių sąvokos variacijų (1 lentelė).

1 lentelė. Nepilnamečių sąvokos variacijos Lietuvos ir tarptautiniuose žodynuose

Žodynas	Apibūdinimas	Prieiga
Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas	Nesuaugęs, dar neturintis visų piliečio teisių žmogus	Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas, 4-asis leid. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. – XXIV, 967 p.
Lietuvių kalbos žodynas	Nesuaugęs, dar neturintis visų pilietinių teisių: Daug nusikaltimų padaro tokie nepilnamečiai, kurie blogai auklėjami šeimoje.	Internetinė žodyno versija. http://www.lkz.lt/startas.htm
Aplinkos žodynas	Jaunimas iki suaugusio amžiaus.	<i>A Dictionary of Environment and Conservation</i> . Chris Park. Oxford University Press, 2007. <i>Oxford Reference Online</i> . Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. http://www.oxfordreference.com/views/E

³¹ *Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos įstaigose*. Gegužytė V., Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2008, pasiekiamas naudojantis universiteto bibliotekos prieigomis, intranete.

³² *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Pasiekama internetu: <http://www.nplc.lt/lit/lit57/lit57.pdf> [Žiūrėta: 2010-08-18]

³³ Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės) 2.2 str./ Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. T 4.

		ENTRY.html?subview=Main&entry=t244.e4314 [Žiūrėta: 2010-08-26]
Visuomenės sveikatos žodynas	Asmuo, esantis žemiau amžiaus ribos, kuria pripažįstami legitimūs jo veiksmai. Amžius, kuriame neleidžiama veikti savarankiškai.	<i>A Dictionary of Public Health</i> . Ed. John M. Last, Oxford University Press, 2007. <i>Oxford Reference Online</i> . Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t235.e2447 [Žiūrėta: 2010-08-29]
Moderniosios anglų kalbos žodynas	Jauno amžiaus (dažniausiai iki 18 m.) asmuo.	<i>Pocket Fowler's Modern English Usage</i> . Ed. Robert Allen. Oxford University Press, 2008. <i>Oxford Reference Online</i> . Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t30.e2144 [Žiūrėta: 2010-08-29]

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Oxford Reference Online: Premium Collection duomenų baze ir kitais žodynais. Duomenų bazė pasiekama per Mykolo Romerio universiteto bibliotekos prieigas.

Taigi, norint tinkamai suvokti nepilnamečių nusikalstamumą, reikia įsisąmoninti, ką reiškia pati sąvoka „nepilnametis“. Pačią plačiausią nepilnamečio sampratą, vartojamą kaip „vaikas“ sinonimą pateikia JT Vaiko teisių konvencijos 1-asis straipsnis³⁴, kuriame nurodoma, kad „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“. Tokia pati nuostata yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo³⁵ 2-ajame straipsnyje „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programoje³⁶ nepilnamečiai apibrėžiami kaip „viena aktyviausių ir pažeidžiamiausių visuomenės grupių, jautriai reaguojanti į įvairius sociokultūrinius, ekonominius ir politinius pokyčius visuomenėje“. Nepilnamečių daromi teisės pažeidimai – tolesnio suaugusių asmenų nusikalstamumo pradžia, potencialus rezervas ir nepalankių nusikalstamumo raidos tendencijų ateityje šaltinis, todėl neabejotina, kad itin svarbu nuolat tobulinti nepilnamečių justiciją.

Remiantis Sakalausku G. (2001) nepilnamečio sampratą lemia du kriterijai – amžiaus ir socialinis. Teisiškai reglamentuojant nepilnamečio teises ir pareigas paprastai vadovaujamasi amžiaus kriterijumi. Tačiau amžius visada lemia ir tam tikrą socialinį žmogaus brandumą, jo socialinį statusą, išsimokslinimą, darbinį bei pilietinį veiksnumą. Tai priklauso ir nuo šalies tradicijų, papročių. Paprotinės normos gali turėti įtakos nustatant privalomo mokslo amžių, minimalų amžių santuokai sudaryti, šaukimo į karinę tarnybą amžių ir kt. Taigi, sprendžiant

³⁴ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija 1str. Žin. 1995. Nr. 60–1501.

³⁵ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996-03-14, Nr. I-1234. Žin., 1996, Nr. 33-807 (vėliausia redakcija: Nr. X-672, 2006-06-08, Žin., 2006, Nr. 72-2688 (2006-06-28))

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1070.

nepilnamečio sampratos ir jo teisinio statuso klausimus vadovaujamosi ne vien biologiniu (amžiumi), bet ir socialiniu kriterijais.³⁷

LR Civiliniame kodekse (toliau – CK) nėra pateikiamas platesnis vaiko ar nepilnamečio apibrėžimas, čia kalbama apie civilinį veiksnumą (galėjimą savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas), atsirandantį nuo pilnametystės, t.y. nuo 18 metų amžiaus.³⁸ Civilinėje teisėje yra svarbios dar dvi amžiaus kategorijos – nepilnamečiai iki 15 metų ir nepilnamečiai nuo 15 iki 18. Pirmoji grupė yra vaikai už kurių veiksmus visiškai atsako jų tėvai arba globėjai, o savarankiškai jie gali sudaryti tik smulkius sandorius. Antroji grupė – nepilnamečiai jau patys galintys sudarinėti įvairius sandorius, turėdami atitinkamą tėvų ar rūpintojų sutikimą, ir už atsiradusias iš tų sandorių prievoles atsako subsidiariai su savo tėvais ar rūpintojais.

LR Administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau – ATPK) yra taip pat vartojamas nepilnamečio terminas įvardinant amžiaus ribas. Čia irgi yra svarbios dvi amžiaus grupės³⁹: nuo 14 iki 16 metų ir nuo 16 iki 18 metų amžiaus vaikai. Už nepilnamečių, nuo 14 iki 16 metų, padarytus tam tikrus administracinės teisės pažeidimus⁴⁰ (t.y. neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti, taip pat narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo; civilinių pirotechnikos priemonių įsigijimo, naudojimo nustatytos tvarkos pažeidimas; girtos pasirodymas viešose vietose, taip pat gėrimas alkoholinių gėrimų; šauksmai, švilpimas, garsus dainavimas arba grojimas muzikos instrumentais bei kitokiais garsiniais aparatais ar kiti panašūs veiksmai gatvėse, aikštėse, parkuose, paplūdimiuose, viešajame transporte bei kitose viešosiose vietose, o vakaro ir nakties metu – ir gyvenamosiose patalpose, įmonėse, įstaigose ar organizacijose, jeigu tai trikdo viešąją rimtį) atsakomybėn traukiami tėvai arba rūpintojai. Kita nepilnamečių grupė atsako už savo veiksmus patys, tik yra taikomos tam tikros lengvatos dėl atsakomybės.

Dar vienas labai svarbus nacionalinis teisės aktas šiame darbe kalbant apie nepilnamečius yra LR baudžiamasis kodeksas (toliau – BK). Jame yra vartojamos sąvokos – „vaikas“, „naujagimis“, „mažametis“, „nepilnametis“ juos įvardinant kaip galimas nusikalstamų veikų aukas, plačiau apibūdinant baudžiamosios teisės moksle ar teismų praktikoje, tuo tarpu pačiame kodekse to nėra. Tačiau apibrėžiant baudžiamosios atsakomybės atsiradimo žemutinę ribą yra nurodoma, kad *„pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo*

³⁷ *Nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma Lietuvoje*. Leidinyje „Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga“. Vilnius, 2001. P. 134-140. ISBN 9955-9373-0-0.

³⁸ *Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos įstaigose*. Gegužytė V., MRU, 2008

³⁹ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas 13 str. Valstybės žinios. 1995, Nr. 1-1.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas 44 str. 3 d., 176¹ str. 3 d., 178 str. 4 d. ir 183 str. 3 d. Valstybės žinios. 1995, Nr. 1-1.

*nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o šio straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais – keturiolika metų*⁴¹“ ir tik kituose straipsniuose, kur rašoma apie bausmes ir baudžiamojo poveikio priemones jau yra minimas nepilnametis. BK 13 straipsnyje numatyta, kad už nusikalstamą veiką atsako asmenys, sulaukę 16 metų; už sunkiausių veikų padarymą (BK 13 str. 2 d.) – nuo 14 metų amžiaus. 2000 m. BK numatytos, tokios pat kaip ir buvusiame, 1961 m. BK, amžiaus ribos, tačiau teoretikai, kaip teigia Pakštaitis L. (2007),⁴² dažnai diskutuoja, kokia nustatytų amžiaus ribų įtaka nepilnamečių pažeidėjų teisiniam poveikiui. Rengiant BK projektą buvo siūloma nustatyti kitokias amžiaus ribas: visišką baudžiamąją atsakomybę (baudžiamosios atsakomybės amžių) 18 metų, išimtiniais atvejais – 16 metų, o už pavojingiausių veikų padarymą – 14 metų. Projekto rengėjai savo poziciją grindė tuo, „kad perėjimas iš vaikystės ir tapimas suaugusiu jauniems žmonėms yra toks gyvenimo tarpsnis, kuriam būdinga vidinė ir išorinė įtampa, dažnai lemianti delinkventinį jų elgesį“⁴³. Baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos siejimą su pilnametystės amžiumi palaiko ir kiti autoriai⁴⁴.

Taigi BK analizė leidžia teigti, jog baudžiamuosiuose įstatymuose nepilnametis yra vaikas nuo 14 iki 18 metų amžiaus, tuo tarpu kalbant apie jaunesnius nei keturiolikos metų vaikus vartojama „mažamečio“ sąvoka. Nepilnamečių sampratą Lietuvos Respublikos kodeksuose pateikiame apibendrintai 2 lentelėje.

2 lentelė. **Nepilnamečio samprata LR kodeksuose.**

	ATPK	BK	CK
Amžius	14-16 m. vaikai. 16-18 m. vaikai.	Mažamečiai iki 14 m. Nepilnamečiai nuo 16 iki 18 m.	Vaikai iki 15 m. 15-18 m. nepilnamečiai.
Atsakomybė	Nuo 14 iki 16 metų, padarytus tam tikrus administracinės teisės pažeidimus atsakomybėn traukiami tėvai arba rūpintojai. 16-18 m. nepilnamečių grupė atsako už savo veiksmus patys, tik yra taikomos tam tikros lengvatos dėl atsakomybės.	Už sunkiausių (pavojingiausių) veikų padarymą – atsakomybė nuo 14 m. Už nusikalstamos veikos padarymą – nuo 16 m. Baudžiamoji atsakomybė – nuo 18 m.	Civilinis veiksnumas (galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas). Už vaikus atsako tėvai, ir jie gali sudaryti tik smulkius sandorius. Nepilnamečiai patys galintys sudaryti sandorius, turėdami sutikimą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos Respublikos kodeksų nuostatomis.

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas 13 str. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741

⁴² *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo bei taikymo problemos*. Pakštaitis L., Jurisprudencija, Mokslo darbai, T 8(98), MRU, Vilnius, 2007 p.13-19.

⁴³ *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte*. Drakšienė A., Teisė (32) 1998. p. 15

⁴⁴ *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Michailovič I., daktaro disertacijos santrauka, 2001. P. 8

LR bausmių vykdymo kodekse (toliau – BVK), reglamentuojančiame bausmių vykdymo ir atlikimo tvarką, sąlygas ir principus, taip pat vartojamas tik nepilnamečio terminas, jo neapibrėžiant. Visgi šio termino reikšmę čia suponuoja baudžiamosios teisės normos, kadangi bausmė gali būti skiriama tik apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. O tai reiškia, kad bausmių vykdymo teisinių santykių dalyviu gali tapti vaikas nuo 14 iki 18 metų amžiaus.

Kaip matome, pagrindinis kriterijus, nusakantis nepilnamečio sampratą – jo amžius. Dar vienas iš kriterijų – atsakomybė, kuri tenka asmeniui, įvardijamam kaip „nepilnametis“. Tad apibendrinant galima teigti, jog vienaip ar kitaip nepilnametis yra nesulaukęs 18 metų asmuo, kuriam būtina padėti jo socializacijos procese.

Tai, kaip nepilnametis, remiantis amžiaus ribos samprata, yra apibrėžiamas visuose žodynuose ir kriminologinėje literatūroje, atsispindi ir baudžiamuosiuose teisės aktuose. Todėl norint suprasti, kuo nepilnamečių nusikalstamumas yra išskirtinis, reikia išnagrinėti nepilnamečių nusikalstamumo sampratą.

Nusikalstamumo sąvoka nagrinėjama skirtingų autorių dažnai pateikiama nevienodai. Pavyzdžiui, profesorius Bluvšteinas J. (1994)⁴⁵ rašė, kad „nusikalstamumas tai procesas, kurį sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį“. Rusijos profesorė N. F. Kuznecova (1998)⁴⁶ sąvoką išplečia ir detalizuoja. Jos manymu, „*nusikalstamumas yra santykinai masinis, istoriškai kintantis, socialinis, baudžiamojo – teisinio pobūdžio reiškiny, susidedantis iš visumos nusikaltimų, padaromų tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį*“. Socialine prasme, nusikalstamumas atsiskleidžia kaip specifinė žmonių elgesio forma, pažeidžianti konkrečios socialinės sistemos tinkamą funkcionavimą. Teisiniu požiūriu nusikaltimas yra toks elgesys, kuris pažeidžia baudžiamąjį įstatymą ir už kurį numatyta atitinkama bausmė. Visuomenės žalos požiūriu – nusikaltimas yra visuomenei pavojinga veika, o žvelgiant iš žmogaus teisių pažeidimo pozicijos, galima pabrėžti, kad nusikaltimas yra bet kokia veika, kuri pažeidžia elementariausias žmogaus teises⁴⁷. V. Justickis (2001)⁴⁸ pabrėžia, kad nusikalstamumas nėra unikalus fenomenas, kokybiškai besiskiriantis iš kitų socialinių reiškinių (biurokratizmo, nekompetentingumo, girtavimo, narkomanijos), tačiau tai tiesiog kraštutinė visuomenei nepriimtino elgesio forma. Remiantis Galinaityte J., ir Rudzkiu T. (2005)⁴⁹ nusikalstamumas yra socialinis teisinis reiškiny, turintis sistemai būdingų savybių.

⁴⁵ *Kriminologija, ats.red.* Bluvšteinas J. Vilnius: Pradai, 1994

⁴⁶ *Problemos, aktualijos, patarimai, informacija*, 1998. Vilnius, p. 8

⁴⁷ *Nepilnamečių nusikalstamumas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 2001

⁴⁸ *Kriminologija: Vadovėlis*, Justickis.V. 1 dalis. Vilnius, 2001. P. 10

⁴⁹ *Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema*, Jurisprudencija. 2005, t. 70(62). P. 135-138.

Savo ruožtu nepilnamečių nusikalstamumas, kaip ir nusikalstamumas apskritai, yra daugialypis ir kompleksiškas reiškiny, veikiamas daugelio tarpusavyje susijusių biologinių, socialinių, ekonominių, teisinių veiksnių.

Kriminologinėje literatūroje teigiama⁵⁰, jog nepilnamečių nusikalstamumas sudaro specifinę viso nusikalstamumo dalį. Manytina, jog specifiškumas pasireiškia pirmiausia todėl, kad tai susiję su tam tikru nepilnamečio statusu visuomenėje, turint omenyje, jog jaunuolis yra visuomenės ateitis. Priklausomai nuo to, koks jis taps ateityje, kokie bus jo moraliniai principai, kokią gyvenimo kryptį jis pasirinks, atsilieps ne tik jam pačiam, jo aplinkai, bet ir visai visuomenei. Todėl nepilnamečių dvasios nuopuolis, alkoholizmo, narkomanijos, nusikalstamumo plitimas ir to pasekoje atsirandančios antisocialinio elgesio apraiškos yra ypač pavojingos ir kelia didelį susirūpinimą.

Kaip teigia Babachinaitė G. (2010) nepilnamečių nusikalstamumas - *tai visuma baudžiamojo įstatymo numatytų pavojingų visuomenei veikų, kurias padaro 16–17 metų amžiaus paaugliai, o atskirais įstatymo numatytais atvejais – 14–17 metų amžiaus paaugliai. Vaikų iki 18 metų amžiaus padarytų kitų teisės pažeidimų, taip pat ir nusikalstamų veikų, nepasiekus baudžiamosios atsakomybės amžiaus žemutinės ribos, nepilnamečių nusikalstamumo samprata neapima. Tačiau šie teisės pažeidimai yra svarbi nepilnamečio teisės pažeidėjo asmenybės ypatybė, taip pat ir rodiklis, kad vaiko asmenybė formuojasi socialiai nepriimtina linkme - vis didėjant tikimybei, kad nepilnametis gali padaryti ir nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą.*⁵¹

Anot kriminologo A. Dapšio (1993)⁵² nepilnamečių nusikalstamumas – *tai savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai, taigi, kuo ankstesniame amžiuje bus užkirstas kelias nepilnamečių nusikaltimams, tuo didesnė bus tikimybė sumažinti nusikalstamumą apskritai.* Taip pat, reikia turėti omenyje nusikalstamumo perimamumo iš kartos į kartą problemą.

Savo esme, nepilnamečių nusikalstamumas turi labai didelę įtaką: tiesiogiai veikia nepilnametį kaip individą, veikia jo šeimą, kaimynystę ir bendruomenę plačiąja prasme. Taigi apima visus gyvenimo lygius ir sluoksnius, todėl tai yra toks svarbus klausimas. Ir jo sprendimui imamasi įvairių priemonių.

Specifiniai nepilnamečių nusikalstamumo veiksniai - tai veiksniai, kurie formavo nusikaltimus padariusių nepilnamečių asmenybę intensyviu jos formavimosi laikotarpiu. Tik

⁵⁰ *Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema.* Galinaitytė J., Rudzakis T., *Jurisprudencija.* 2005, t. 70(62). P. 135-138.

⁵¹ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika,* Babachinaitė G., *Kriminologija, vadovėlis,* MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 371

⁵² *Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos.* Dapšys A., *Teisės problemos.* 1993, Nr. 1, p. 43

maždaug 15 proc. nepilnamečių atsitiktinai padarė nusikaltimus šių vaikų gyvenimo sąlygų prasme - t. y. turėdami normalias gyvenimo sąlygas.⁵³

Netinkamos sąlygos nepilnamečio asmenybei formotis reiškiasi per įvairius socialinius (veikiančius per asmenybę) veiksmus, reiškinius. Nusikaltimą lemiantys veiksniai sudaro tam tikrą grandinę, tarpusavyje susijusią tikimybiniais ryšiais. Nusikalstamo elgesio priežastys socialinės; nepilnamečio asmenybę ir nepilnametį kaip individą, jo fizinę ir fiziologinę bei dvasinę esmę jos veikia viso socializacijos proceso metu. Netinkama socializacija sukuria didesnę tikimybę asmeniui nusikalsti, o nusikalstamo elgesio padariniai taip pat pasunkina nepilnamečio socializaciją, daro ją netinkamą nepilnamečio asmenybei toliau formotis palankiomis sąlygomis.⁵⁴

Kai kalbama apie nepilnamečių nusikalstamumą ypatingą dėmesį reikia skirti tam, kokio amžiaus jie buvo pirmą kartą suimti arba kitaip tariant kokio amžiaus įvykdė pirmąją savo nusikalstamą veiką. Kaip teigia įvairūs mokslininkai (Moffitt, Caspi, Dickson, Silva, & Stanton 1996⁵⁵; Patterson & Yoerger, 2002⁵⁶) yra du pagrindiniai amžiaus aspektai, kai kalbama apie nepilnamečių nusikalstamumą. Tai *asmenys, kurie anksti pradėjo nusikalstamas veikas* (mažamečiai) ir *asmenys, kurie vėliau pradėjo vykdyti nusikalstamas veikas* (paaugliai). Kai kalbama apie amžiaus ribą, kuri nusako, kada yra „anksčiau“, turima omenyje 14 metų amžių. Taigi, tie asmenys, kurie pirmą kartą nusikalsta iki 14 metų, yra linkę pakartotinai daryti nusikalstamas veikas. Remiantis tais pačiais mokslininkais tokie nepilnamečiai yra linkę į recidyvą. Taigi, vadovaujantis plačiąja nepilnamečių nusikalstamumo samprata, visi asmenys, iki 18 metų įvykdę nusikaltimus, yra apibūdinami kaip nepilnamečiai.

Teisinėje literatūroje daug samprotaujama apie tai, nuo kokių žmogaus savybių priklauso nusikalstamas elgesys: ar nuo paveldėtų, genetiškai perduotų (temperamento, gabumų, genetiškai perduotos elgesio programos), ar nuo socializacijos procese (auklėjimo, saviuoklos, mokymo, bendravimo, veiklos) įgytų savybių. Didžioji dauguma kriminologų sutartinai pripažįsta nusikalstamumo ir jo veiksmų socialinę kilmę. Svarbiausią vaidmenį formuojantis nusikalstamam elgesiui turi socialinė aplinka ir individo socialinės savybės, o biologinės savybės vaidina tik tam tikrą sąlygų vaidmenį.⁵⁷ Visas nusikalstamas veikas padarę asmenys skiriasi

⁵³ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 379

⁵⁴ Ten pat, p. 380

⁵⁵ *Childhood-onset versus adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18 years*. Moffitt, T. E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P., & Stanton, W. *Development and Psychopathology*, 8, 399–424, 1996.

⁵⁶ *A developmental model for early- and late-onset delinquency*. Patterson, G. R., & Yoerger, K. in J. B. Reid, G. R. Patterson, & J. Synder (Eds.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*, 2002

⁵⁷ *Nusikaltėlio asmenybės samprata ir struktūra*, Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 255

socialinėmis, teisinėmis, demografinėmis, psichologinėmis ir kitomis savybėmis. Kita vertus, dėl tų pačių priežasčių jie vieni į kitus panašūs ir sudaro nuolatinės grupės. Kriminologinė nusikaltėlio asmenybės charakteristika turi mokslinę ir praktinę reikšmę tik susisteminus minėtas savybes.⁵⁸

Apibendrinant galima teigti, jog nepilnamečių nusikalstamumas – tai sudėtinė bendro nusikalstamumo dalis, turinti savo ypatumus, specifiką, o tai suteikia galimybę nagrinėti jį kaip atskirą, objektyviai egzistuojantį socialinį reiškinių.

1.2 Nepilnamečio teisės pažeidėjo statusas

Tai, kad 2000 m. priimtame LR BK buvo įtvirtinta nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė buvo naujas žingsnis įstatymų leidyboje Lietuvoje.⁵⁹ Naidionovos V. (2007) teigimu, Lietuvos ir užsienio valstybėse egzistuoja įvairios teisinės atsakomybės formos: administracinė, civilinė, baudžiamoji; jų taikymas priklauso nuo teisinių santykių pobūdžio. Baudžiamoji atsakomybė – teisinė atsakomybės rūšis, kurią nustato valstybė baudžiamuosiuose įstatymuose ir taiko asmenims, padariusiems nusikaltimus. Baudžiamosios teisės teorijoje pateikiamas toks baudžiamosios atsakomybės apibrėžimas: baudžiamoji atsakomybė yra asmens ir jo padaryto nusikaltimo pasmerkimas valstybės vardu, kurį vykdo įgaliotos institucijos (teismas) ir kuris pasireiškia baudžiamaisiais įstatymais apibrėžtų asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymų kaltininkui taikymu. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išaiškinimą, baudžiamoji atsakomybė yra baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, kurią valstybė taiko nusikaltimą padariusiam asmeniui. Jos turinį sudaro nuosprendžio paskelbimas valstybės vardu, bausmės paskyrimas, bausmės atlikimas ir teistumas⁶⁰.

1.1 skirsnyje išnagrinėta nepilnamečio amžiaus riba kodeksuose leidžia mums giliau analizuoti nepilnamečio, kaip teisės pažeidėjo statusą. Analizuojant reikėtų pasakyti, kad problemišiausias nepilnamečių patraukimo baudžiamajon atsakomybės aspektas ir yra jau minėtas amžius ir jo riba.

Reikia pastebėti, kad amžiaus riba, kuri yra nustatyta BK 13 str. 2 dalyje (asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję keturiolika metų, atsako už nužudymą (BK 129 straipsnis), sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 straipsnis), išžaginimą (BK 149 straipsnis), seksualinį prievartavimą (BK 150 straipsnis), vagystę (BK 178

⁵⁸ Ten pat p. 256

⁵⁹ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos*. Pakštaitis L., in *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys*, Vilnius, 2007. p. 36

⁶⁰ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus*. Naidionova V., Magistro baigiamasis darbas, VU, Pasiekiamas internetu, per MRU bibliotekos prieigas: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204531-95740/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25] p. 7

straipsnis), plėšimą (BK 180 straipsnis), turto prievartavimą (BK 181 straipsnis), turto sunaikinimą ar sugadinimą (BK 187 straipsnio 2 dalis), šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimą (BK 254 straipsnis), narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą arba kitokį neteisėtą užvaldymą (BK 263 straipsnis), transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių sugadinimą (BK 280 straipsnio 2 dalis), dažnai sukelia nemažai diskusijų, koku pagrindu remiantis įtvirtinama būtent tokia baudžiamumo riba.

Į tai galima atsakyti tuo, jog baudžiamumas įgyja prasmę tik tuo atveju, kai asmuo, kuris vykdo nusikalstamą veiką, suvokia, kad jo veiksmai yra nusikalstami. T.y. asmuo (nepilnametis) suvokia, kad tyčia (arba neatsargiai) vykdo teisės aktams prieštaraujančią veiklą. Taip pat toks asmuo turi būti pakaltinamas – kitaip tariant, sąmoningai suprantantis, jog už savo veiksmus jam gresia atsakomybė ir jis pats sugeba atsakyti už priimamus sprendimus. Klausimas šiuo atveju iškyla dėl kitų dalykų. Turime kalbėti apie visuomenės priimtas moralines normas, paprotines vertybes, kurių galbūt nepilnametis, kaip dar pilnai nesocializavęsis asmuo, dar gali nesuvokti, arba jos gali būti paveiktos tam tikrų aplinkybių. Todėl, kaip teigia Sabalienė A. (2006)⁶¹, dėl šių priežasčių kiekviena valstybė individualiai nusprendžia, koks asmuo yra tiek socializuotas, kad iš jo galima reikalauti atitinkamo elgesio, ir, jeigu jis nesilaiko nustatytų elgesio taisyklių, taikyti jam atitinkamas poveikio priemones. Kaip jau minėta, mūsų valstybėje apsispręsta, kad sulaukęs 16 metų statistinis asmuo jau yra pakankamai išsivysčiusio intelekto, kad suvoktų ne tik tai, ką jis daro, bet ir tai, kad tokia veika didžiosios visuomenės dalies yra neigiamai vertinama. Kaip teigia Sabalienė A. (2006), manoma, kad tokio amžiaus asmuo jau gali valdyti savo veiksmus, t.y. valingai pasirinkti vieną iš kelių galimų sprendimų. Be abejo, yra veikų, kurias gali suprasti ir jaunesnio amžiaus asmenys. Tokie nusikaltimai yra vadinami prigimtiniais. Kad tokie veiksmai yra draudžiami ir baudžiami, turi būti aiškinama nuo pat kūdikystės. Todėl ir atsakomybė už juos yra nustatyta nuo 14 metų. Žinant, kad žmogaus intelekto išsivystymas yra individualus, praktiniame darbe dažnai su apmaudu pastebima, kaip tuo piktnaudžiauja mažamečiai ir netgi nepilnamečiai, tačiau tokia yra realybė. Blogybė yra ne tai, kad nustatytas toks patraukimo baudžiamajon atsakomybės cenzas. Neigiamas aspektas yra tai, kad nėra teisiškai tinkamai sureguliuotas jaunesnių asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, statusas, nesureguliuotos jiems taikomos poveikio priemonės bei procedūros⁶².

⁶¹ *Mažamečių padarytų baudžiamųjų veikų kriminologinė analizė Šiaulių apskrityje*. Sabalienė A., Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2006. Pasiikiama internetu: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070117_135632-59886/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-23]

⁶² *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus*. Naidionova V., Magistro baigiamasis darbas, VU, Pasiikiamas internetu, per MRU bibliotekos prieigas: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204531-95740/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25] [Žiūrėta: 2010-08-23] p. 7

BK 80 str. pateikiama nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtis: užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą; riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes; padėti nepilnamečiams pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant bausmę už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu; sulaikyti nepilnamečių nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo.⁶³ Pagal keliamus tikslus itin sureikšminama socialinio poveikio nepilnamečiui reikšmė, įdiegiama resocializacijos idėja (t.y. perauklėjimo idėja). Šia įtvirtinta paskirtimi siekiama nurodyti teismams, kokių esminių nuostatų jie privalo laikytis, skirdami bausmes ar auklėjamojo poveikio priemones nepilnamečiams. Įstatymų leidėjas, nurodydamas paskirtį, matyt turėjo omenyje ne apskritai nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį, bet nepilnamečiams taikomų bausmių ir auklėjamojo poveikio priemonių sistemos bei kitų įstatyme numatytų iš bendrosios taisyklės išimčių paskirtį (pvz., bausmės vykdymo atidėjimo, teistumo terminų sutrumpinimo, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir kt.)⁶⁴.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje II skirsnyje sakoma, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės ir asmens laisvė yra neliečiama, ji gali būti apribota tik tais atvejais, kai asmuo įvykdo nusikaltimą⁶⁵. Kaip teigia Sakalauskas G. (2006)⁶⁶ laisvės atėmimo bausmė reglamentuojama visų šiuolaikinių valstybių teisiniuose dokumentuose. Kaip jau minėta 1 skyriuje (žr. 11-13 psl.) Lietuvoje apie nusikaltusius nepilnamečius kalbama visuose kodeksuose. Anot R. Žukauskienės (2006)⁶⁷, vadovaujantis LR BK jaunesnio amžiaus vaikai negali būti baudžiami, tačiau jiems taikomos auklėjamojo poveikio priemonės, įvairūs intervencijos būdai.

Anot Naidionovos V. (2007) nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė turi būti pakankamai individualizuota, t.y. kiekvienam nepilnamečiui nustatoma neigiamų pasekmių apimtis ir iš to išplaukiantys teisių apribojimai, kurie keičia kaltininko turimų teisių ir pareigų santykį. Teisėsaugos institucijų kaltininkui daromi apribojimai yra privalomi ir įgyvendinami neatsižvelgiant į šio asmens norus. Tačiau jis turi teisę reikalauti, kad nebūtų pažeistos jo kaip

⁶³ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos*. Pakštaitis L., in *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys*, Vilnius, 2007. p. 36

⁶⁴ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Autorių kolektyvas. Vilnius: TIC, 2004, kn.1: bendroji dalis, p. 439

⁶⁵ LR Konstitucija. Žin., 1992, Nr. 33 – 1014

⁶⁶ *Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės formų taikymo prielaidos Lietuvoje*. Sakalauskas G. Iš: *Teisės problemos*: mokslinis praktinis žurnalas. Vilnius: leidykla UAB „Vilniaus spauda“, 2006, 54 tomas. 5-4 p.

⁶⁷ *Kriminalinio elgesio psichologija*: vadovėlis. Žukauskienė R. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. 15-16 p. ISBN 9955-19-045-0.

įtariamojo, kaltinamojo ar teisiamojo teisės, žinoti, kuo yra kaltinamas, nuo suėmimo ar kaltinimo pateikimo naudotis advokato pagalba ir kt.⁶⁸.

Drakšienės A. (1996)⁶⁹ teigimu, nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė turi pasižymėti tam tikra specifika, juridinėmis, socialinėmis lengvatomis. Jai būdingas išskirtinumas, siejamas su visapusišku amžiaus, fizinių ir psichologinių ypatumų, dėl kurių paaugliams ne visuomet būtina taikyti pačias griežčiausias baudžiamąjį poveikio priemones, įvertinimu. Teisingumo vykdymas nepilnamečių atžvilgiu daugiausia priklauso nuo to, kokia yra bendra kriminogeninė padėtis, nepilnamečių atžvilgiu galioja ta pati rutininė teisingumo vykdymo sistema, ne visuomet atsižvelgiant į jauno žmogaus socialinę, psichologinę bei fizinę specifiką, reikalingos teisinės lengvatos, kurios įgalintų teisėsaugos institucijas atsižvelgti į šiuos svarbius aspektus. Ypač aktualu tai, kad nepilnamečių nusikalstamumas gali lemti ir dažnai lemia dar didesnę nusikalstamumą ateityje, todėl reikia ieškoti būdų teisinėmis priemonėmis daryti teigiamą poveikį, siekiant išvengti pakartotinio nusikalstamo elgesio⁷⁰.

Norint to pasiekti, reikia pažymėti, kad nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra ypatinga tuo, kad joje galima taikyti auklėjamojo poveikio priemones, kurios pritaikomos kaip ugdymo ar pataisos priemonė (nepilnamečiui padarius vieną baudžiamąjį nusižengimą), arba kaip sudedamoji bausmės dalis (kai skiriama kartu su bausme, nesusijusia su laisvės atėmimu), arba kaip bausmės alternatyva (atleidus nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės). Reikia pažymėti, kad visais atvejais tokios priemonės yra nepilnamečio įvykdytos nusikalstamos veikos padarinys (tiesioginis arba papildomas).

JT vaiko teisių konvencijos 37 straipsnio b punkte teigiama, kad „*vaikas areštuojamas, sulaikomas arba įkalinamas tik krašutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui*“. Taigi, pagal šią Konvencijos nuostatą pirmenybė turi būti teikiama auklėjamojo poveikio ar kitoms pataisos priemonėms, o ne bausmėms. JT standartinėse minimaliose nepilnamečių atžvilgiu vykdomo teisingumo taisyklėse⁷¹ (Pekino taisyklėse) 17.1 punkte teigiama, kad „parinkdama poveikio priemonę kompetentinga institucija turi vadovautis tokiais principais: a) poveikio priemonės visuomet turi atitikti ne tik nusikaltimo aplinkybes ir sunkumą, bet ir nepilnamečio padėtį bei poreikius, taip pat visuomenės interesus; b) nepilnamečius uždaryti į laisvės atėmimo

⁶⁸ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus.* Naidionova V., Magistro baigiamasis darbas, VU, Pasiekiamas internetu, per MRU bibliotekos prieigą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204531-95740/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25] p. 29

⁶⁹ *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso projekte*, Drakšienė A., Teisė nr. 32, 1998, p. 33

⁷⁰ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos.* Pakštaitis L., in *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys*, Vilnius, 2007. P. 37

⁷¹ *Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino gairės)*, Nepilnamečių nusikalstamumo problemos-2000. Tarptautinio seminaro medžiaga. -Vilnius, 2000 m. balandžio 6-7 d

arba auklėjimo įstaigas galima tik išimtiniais atvejais ir minimaliam terminui; tai gali būti tik išimtys (pvz., kai nepilnamečis kaltinamas padaręs sunkų nusikaltimą, susijusį su smurtu prieš kitą asmenį, arba nuolat daręs kitus sunkius nusikaltimus, ir nėra kitos galimybės jį juos reaguoti)⁷².

Pekino taisyklėse⁷³ teigiama, kad vien į nubaudimą orientuotas poveikis nepilnamečiams nusikaltėliams yra nepriimtinas. Turi būti išnaudojamos visos nustatytos alternatyvios poveikio priemonės ir atsižvelgiant į visuomenės interesus kuriamos naujos alternatyvios priemonės. Kuo plačiau turi būti taikoma probacijos sistema. Pekino taisyklėse nurodytos poveikio priemonės yra sėkmingai taikomos įvairiose teisės sistemose. Pekino taisyklių turinys yra aiškiai orientuotas į tai, kad kiekvienas konkretus atvejis būtų individualizuotas ir taikomos alternatyvios, pagalbą teikiančios poveikio priemonės.

JTO nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės)⁷⁴ nustato, kad teisingumo vykdymo nepilnamečiams sistema turi ginti jų teises ir užtikrinti gerą fizinę ir psichinę būklę. Įkalinimas gali būti taikomas tik kaip kraštutinė priemonė. Turi būti įvairiapusiškai taikomos alternatyvios priemonės.

Lietuvoje auklėjamojo poveikio priemonės teismas, vadovaudamasis BK nuostatomis, privalo skirti tam nepilnamečiui, kuris padarė baudžiamąjį nusižengimą. BK 82 str. 1 d. Įtvirtinta nuostata, kad „nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, gali būti skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės“.

Pagal BK 82 str. 2 d. „Teismas nepilnamečiui gali paskirti ne daugiau kaip tris tarpusavyje suderintas auklėjamojo poveikio priemones“, kurios numatytos BK 82 str. 1 dalyje. Tarpusavyje suderintos auklėjamojo poveikio priemonės reiškia, kad jos turi padėti viena kitai jas taikyti. Apie tai sprendžiama pagal konkrečios bylos aplinkybes. Lietuvoje yra tokios auklėjamojo poveikio priemonės, išdėstytos pagal jų sunkumo laipsnį:

1. Įspėjimas;
2. Turtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas;
3. Nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai;

⁷² *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus.* Naidionova V., Magistro baigiamasis darbas, VU, Pasiekiamas internetu, per MRU bibliotekos prieigas: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204531-95740/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-25] p.33

⁷³ *Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino gairės).*

Nepilnamečių nusikalstamumo problemos-2000. Tarptautinio seminaro medžiaga. -Vilnius, 2000 m. balandžio 6-7 d

⁷⁴ *Jungtinių Tautų normos netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havanos taisyklės).* Nepilnamečių nusikalstamumo problemos -2000. Tarptautinio seminaro medžiaga. -Vilnius, 2000 m. balandžio 6-7 d.

4. Atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti;

5. Elgesio apribojimas;

6. Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą

Jeigu nepilnametis, kuriam dar nėra 18 metų, padarė nusikaltimą, auklėjamojo poveikio priemonės skiriamos tik laikantis nuostatos, kad asmuo atitinka numatytus reikalavimus pagal išvardintus straipsnius:

- BK 92 str. laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiui;
- BK 93 str. nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės;
- BK 94 str. asmens, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo suėję aštuoniolika metų, lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba laisvės atėmimo bausmės jam pakeitimas švelnesne bausme.

Praktikoje visos minėtos poveikio priemonės yra skiriamos nepilnamečiams, tačiau jų silpnoji vieta yra ta, kad jų paskyrimas ir poveikis asmeniui dažniausiai yra sunkiai išmatuojamas. Labai sudėtinga nustatyti, kokią tiksliai įtaką jos turėjo nepilnamečiui, kadangi net ir konkreti institucija nustatyti poveikio priemonės efektyvumo negali. Priemonių reikšmės negalima sulyginti su bausme. Ir daugiausia problemų čia kyla tada, kai nepilnametis nusižengia ne pirmą kartą, arba jis įvykdo kelias nusikalstamas veikas. Jei asmuo padaro baudžiamąjį nusižengimą ir nusikaltimą (ar keletą nusikaltimų), skiriant galutinę bausmę - bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonės nesubendrinamos ir vykdomos atskirai. Tokiais atvejais, kai nepilnametis padaro ir baudžiamuosius nusižengimus, ir nusikaltimus, priemonių skyrimas jam atskirais atvejais gali sukelti sunkesnių teisinių padarinių nei nepilnamečiui asmeniui ir sunkesnių padarinių nei tuo atveju, jeigu už baudžiamuosius nusižengimus būtų paskirtos BK sankcijoje numatytos bausmės.

Dar viena specifika, kalbant apie nepilnamečius – įstatymas riboja bausmių rūšis, taikomas nepilnamečiams. Juos apibrėžia BK 90 str.: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas. Skirdamas kurią nors iš šių bausmių, teismas privalo atsižvelgti į tokius dalykus, kaip aplinka, kurioje jis yra auklėjamas, aplinka, kurioje jis gyvena, nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą, anksčiau taikytas poveikio priemonės ir jų veiksmingumą, nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo (šis įpareigojimas yra numatytas BK 91 str. 2 dalyje).⁷⁵

Nubaudžiant nepilnametį labai svarbus BK 92 str., kuriame yra įteisinta bausmės atidėjimo nuostata. Pakštaičio L. (2007) teigimu, apibendrinus baudžiamąsias bylas galima daryti

⁷⁵ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos.* Pakštaitis L., in *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys*, Vilnius, 2007, p. 44

išvadą, kad minėtas straipsnis (BK 92 str.) taikomas dažnai ir pagrįstai. Praktikoje šis straipsnis netaikomas bylose, kuriose yra baudžiama už gyvybės atėmimą, kadangi teismų praktikoje bausmės atidėjimas tokiu atveju yra nemotyvuotas. Vertinant šio straipsnio taikymą, teismai turi atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 93 str.), nors įstatyme atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pasižymi aukštais reikalavimais ir detaliomis sąlygomis, tačiau nepilnamečių atžvilgiu teismas privalo svarstyti šią galimybę⁷⁶.

Aptarus nepilnamečio teisės pažeidėjo statusą ir nubaudo ypatumus, būtina paminėti, kad sprendžiant nepilnamečių nusikalstamumo, sąlygoto narkomanijos, neužimtumo, nepriežiūros problemų, klausimus būtina stiprinti visų suinteresuotų subjektų bendradarbiavimą, kuris yra labai svarbi kokybiškos veiklos sąlyga.

⁷⁶ *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos*. Pakštaitis L., in *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys*, Vilnius, 2007 p.37

2. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMAS TELŠIŲ RAJONE

2.1 Nepilnamečių nusikalstamumo pagrindiniai rodikliai Telšių rajone: būklė, lygis, dinamika, struktūra

Telšių rajone yra 11 seniūnijų (Degaičių, Gadūnavo, Luokės, Nevarėnų, Ryškėnų, Telšių miesto, Tryškių, Upynos, Varnių, Viešvėnų, Žarėnų).

Nagrinėdami nepilnamečių nusikalstamumą Telšių rajone apimame 5 metų laikotarpį (2005-2009 metus), kadangi kriminologijos moksle būtent 5 metų nusikalstamumo rodikliai gali parodyti (ir dažniausiai parodo) dinامينius procesus. Nusikalstamumo būklę atspindi bendras nusikalstamų veikų skaičius per tam tikrą apskaitos laikotarpį (metus, penkmetį ir t.t.) tam tikroje teritorijoje (valstybėje, apskrityje, mieste ir kt.). nusikalstamumo būklę padeda įvertinti užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų duomenys.⁷⁷ Nusikalstamumo lygį rodo per konkretų laikotarpį tam tikroje teritorijoje padarytų nusikalstamų veikų ir tos teritorijos gyventojų skaičiaus santykis.

Nusikalstamumo lygis dažniausiai skaičiuojamas 100 tūkstančių toje teritorijoje gyvenančių žmonių. Siekiant tinkamai parodyti nusikalstamumo paplitimą, jo lygis gali būti apskaičiuojamas ne pagal visus tos teritorijos gyventojus, o tik pagal galinčius būti nusikalstamų veikų subjektais ir kriminogeniškai aktyviausius, paprastai pagal asmenis nuo 14 iki 60 metų amžiaus.⁷⁸ Nusikalstamumo dinamika - tai jo būklės, lygio, struktūros kitimas per tam tikrą, didesnį už apskaitos vienetą, laikotarpį (penkmetį, dešimtmetį ir t.t.). Nusikalstamumo dinamiką rodo nusikalstamų veikų, padarytų per skirtingus laikotarpius toje pačioje valstybėje, regione, mieste, duomenys. Dinamika išreiškiama:

- tendencijomis;
- pokyčių tempu (dažniausiai nurodomu procentine išraiška nuo pagrindinio arba prieš tai buvusio laikotarpio dydžio, vadinama atitinkamai pagrindiniu arba grandininu pokyčiu).

Nusikalstamumo dinamika yra kompleksinis kiekybinis ir kokybinis jo rodiklis, atspindintis nusikalstamumo kitimą laiko atžvilgiu.⁷⁹

2005-2009 metų gyventojų demografinę statistiką, jos kitimą ir bendrą nepilnamečių skaičių pateikiame 3 lentelėje, kurioje gyventojų skaičius yra bendras statistinis gyventojų skaičius, o nepilnamečių skaičius – visų asmenų iki 18 metų skaičius. Nors kriminologijoje kalbant apie nepilnamečius (kaip jau minėta 1.1 skirsnyje) traktuojamas amžius nuo 16 metų,

⁷⁷ *Nusikalstamumo rodikliai*. Rudzakis T., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 126.

⁷⁸ Ten pat p. 128

⁷⁹ Ten pat p. 133

arba išskirtiniais atvejais ir mažesnė amžiaus riba, tačiau skaičiuojant statistinius vidurkius, imamas visas 18 metų nesulaukusių asmenų amžius ir vartojama sąvoka „nepilnametis“.

3 lentelė. Gyventojų skaičiaus ir nepilnamečių skaičiaus santykis Lietuvoje ir Telšių rajone 2005-2009 metais.

	Gyventojų skaičius Lietuvoje	Gyventojų skaičius Telšių rajone	Bendras nepilnamečių skaičius Lietuvoje	Nepilnamečių skaičius Telšių rajone	Lyginamoji dalis (Lietuvoje) proc.	Lyginamoji dalis (Telšių rajone) proc.
2005	3425324	56217	716065	13187	20,9	23,5
2006	3403284	55688	688457	12655	20,2	22,7
2007	3384879	55231	664429	12231	19,6	22,1
2008	3366357	54745	641710	11761	19,1	21,5
2009	3349872	54311	618862	11237	18,5	20,7

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, naudojantis Microsoft Office Excell 2007 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV pateikiamus duomenis už 2005-2009 metų laikotarpį.

Kaip matome pagal pateiktą lentelę, lyginant Telšių rajono ir Lietuvos bendrus demografinius duomenis, nepilnamečių dalis Telšių rajone yra keliais procentais didesnė, nei visos Lietuvos mastu.

Analizuojant nepilnamečių santykinę dalį tarp gyventojų, reikia konstatuoti, kad Telšių rajone nepilnamečių nusikalstamumo statistikoje nepilnamečių skaičius 2009 metais sudarė 20,7 procento, nuo viso rajono gyventojų skaičiaus. Analizuojant 2005-2009 metų duomenis, reikia pastebėti, kad šis skaičius sumažėjo 2,8 procento nuo 23,5 procentų 2005 metais iki 20,7 procentų 2009 metais, apytikriai tiek pat (2,4 proc.) sumažėjo ir nepilnamečių skaičius visoje Lietuvoje: 2005 m. – 20,9 proc., o 2009 m. – 18,5 proc. Taigi galime teigti, kad demografiniai procesai Telšių rajone atitinka bendrus demografinius gyventojų mažėjimo procesus Lietuvoje.

Nepilnamečių, kurie patenka į nepilnamečių nusikalstamumo statistiką, skaičius yra kitas, nei bendras nepilnamečių skaičius. Tai yra 14-17 metų asmenys, nes tik jie patenka į nepilnamečių statistiką.⁸⁰ Mūsų pateikiamoje lentelėje, kurioje analizuojame baudžiamojo amžiaus sulaukusių nepilnamečių lyginamąją dalį visų nepilnamečių kontekste, šie nepilnamečiai ir yra įvardinti kaip „*baudžiamojo amžiaus sulaukę asmenys*“. Kaip minėta anksčiau, 14 metų sulaukę asmenys tik išskirtiniais atvejais yra baudžiami pagal baudžiamuosius įstatymus. Lyginamoji dalis apskaičiuojama nuo bendro šalies nepilnamečių skaičiaus, lyginant ją su baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų skaičiumi. Šie rodikliai pateikiami 4 lentelėje.

⁸⁰ *Nepilnamečių nusikalstamumo prognozės Lietuvoje*, Sakalauskas G., Teisės institutas, 2007, p.5.

4 lentelė. **Baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų dalis Lietuvoje ir Telšių rajone
2005-2009 metais**

Metai	Baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų skaičius Lietuvoje	Lyginamoji dalis proc. nuo visų nepilnamečių (Lietuvoje)	Baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų skaičius Telšių rajone	Lyginamoji dalis proc. nuo visų nepilnamečių (Telšių rajone)
2005	214659	30,0	3870	29,3
2006	210610	30,6	3841	30,4
2007	209365	31,5	3928	32,1
2008	202336	31,5	3816	32,4
2009	189078	30,6	3685	32,8

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, naudojantis Microsoft Office Excell 2007 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV pateikiamus duomenis už 2005-2009 metų laikotarpį.

Kaip matome pagal pateikiamus rezultatus, 2005-2009 metų laikotarpyje, baudžiamojo amžiaus sulaukusių nepilnamečių lyginamoji dalis Telšių rajone nuo 2007 metų yra didesnė, nei visoje Lietuvoje. Lyginant su 2005 metais, bendras nepilnamečių skaičius Telšių rajone yra sumažėjęs, tačiau baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų skaičius – padidėjęs, t.y. nuo 29,3 proc. 2005 metais išaugo iki 32,8 proc. 2009 metais (padidėjo 3,5 proc.).

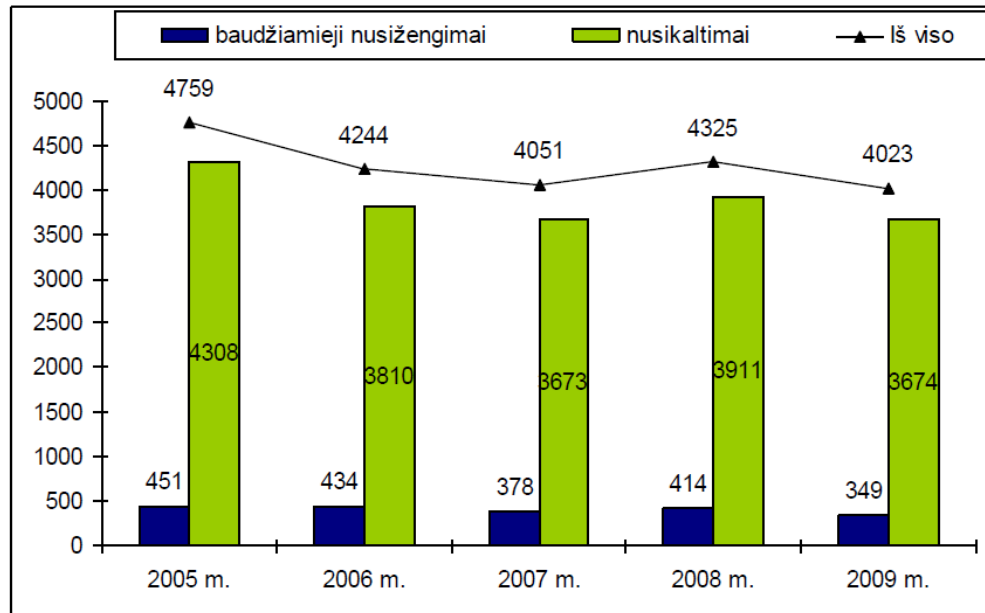
Tuo tarpu analizuojant to paties laikotarpio duomenis Lietuvos mastu šis dydis padidėjo tik 0,6 procento, nors bendros demografinės nepilnamečių skaičiaus mažėjimo tendencijos tokios pačios. Šį reiškinį galima būtų paaiškinti išanalizavus ir palyginus gimstamumo lygį Lietuvoje ir Telšių rajone, tačiau Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateikia duomenis apie gimusiųjų skaičių tenkantį 1000 gyventojų tik nuo 1994 metų. Tam, kad galėtume objektyviai vertinti mūsų analizuojamą reiškinį turėtume analizuoti 1991-1995 metų gimusiųjų duomenis, kadangi būtent 1991 metais gimę asmenys 2005 m. sulaukė 14 metų amžiaus, o 2005 m. buvę 16-mečiai turėjo gimti 1989 metais.

Sakalausko G. teigimu (2007)⁸¹ tiek statistinis (užregistruotas), tiek realus (kartu su numanoma latentine dalimi) nepilnamečių nusikalstamumas ir jo dinamika pirmiausia priklauso nuo nepilnamečių skaičiaus visuomenėje. Kuo tam tikros grupės asmenų mažiau, tuo jie, kaip taisyklė, padaro mažiau nusikalstamų veikų; tam tikrai amžiaus grupei mažėjant arba didėjant, jų padaromų nusikalstamų veikų skaičius taip pat turėtų mažėti arba didėti. Informatikos ir ryšių

⁸¹ *Nepilnamečių nusikalstamumo prognozės Lietuvoje*, Sakalauskas G., Teisės institutas, 2007, p. 3.

departamento prie VRM pateikiamose duomenų bazėse yra pateikta nusikaltusių nepilnamečių apibendrinta statistika⁸².

Padaryta analizė⁸³ apie nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje 2005-2009 metais rodo, kad lyginant penkerių metų statistinius duomenis, matyti ištirtų nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai, mažėjimo tendencija. Nuo 2005 m. šių veikų sumažėjo nuo 4759 iki 4023, t. y. 15,5 proc.

1 pav. Nusikalstamos veikos, kurių padarymu įtariamai (kaltinami) nepilnamečiai Lietuvoje (2005-2009 metų laikotarpis).

Šaltinis: *Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė.* VRM Viešojo saugumo politikos departamento Viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyrius, 2010. P.2.

Nusikalstamumo statistika labai priklauso nuo gyventojų pranešimų apie nusikaltimus ir nuo nusikalstamumo kontrolės intensyvumo, todėl nusikalstamumo lygio nedidelis sumažėjimas ar padidėjimas tam tikrais metais nebūtinai atspindi ilgalaikę tendenciją bei realią padėtį⁸⁴. Kai kurie užsienio autoriai netgi teigia, kad nusikalstamumo statistika yra nenaudinga arba netgi žalinga, ypač jeigu vien ja vadovaujantis vykdoma baudžiamoji politika. Jų nuomone, didesnės naudos gali duoti atrankiniai tyrimai, kurie padeda, naudojantis nepilnais duomenimis, gauti

⁸² Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenų bazės:

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2010&menuo=8®ionas=50#chat [Žiūrėta: 2010-10-24]

⁸³ *Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė.* VRM Viešojo saugumo politikos departamento Viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyrius, 2010. 8 P. Pasiekama internetu:

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/korteles/analize_apie_vaikus_2009.pdf [Žiūrėta: 2010-10-28]

⁸⁴ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija.* Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000. P. 11.

vertos dėmesio informacijos⁸⁵. Visiškai sutikti su tokia autorių nuomone negalime, kadangi baudžiamosios statistikos duomenys suteikia daug vertingos informacijos apie nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas ir leidžia nustatyti pagrindines prevencinio darbo kryptis⁸⁶.

Prieš pradėdant kalbėti apie nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone būklę, struktūrą ir kitus rodiklius, išanalizuosime, koks yra nepilnamečių nusikalstamumo lygis rajone. Apskaičiuodami šį rodiklį naudosime bendrojo nusikalstamumo lygio apskaičiavimo formulę (1):⁸⁷

$$N_L = \frac{P}{N} \times K; (1)$$

Čia: P – absoliutus apskaitytų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičius (kintantis 2005-2009 metų laikotarpyje);

N – absoliutus visų gyventojų skaičius (Telšių rajone), tai – kintantis rodiklis, 2005-2009 metų laikotarpyje;

K – gyventojų dalis, pagal kurią skaičiuojamas nusikalstamumas – Telšių rajone taikysime 10 000 gyventojų dalį;

Paprastai apskaičiuojant nusikalstamumo lygį naudojamas K – 100 000 gyventojų, tačiau Telšių rajonas nėra didelis savo gyventojų skaičiumi, taigi ir kintamojo dydis taip pat atitinka Telšių rajono dydį.

Šios formulės pagalba, apskaičiuojame nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone lygį 2005-2009 metų laikotarpyje. Naudojame Informatikos ir ryšių departamento prie VRM bei Statistiko departamento prie LRV duomenis. Apskaičiuojant nusikalstamumo lygį, naudojame Microsoft Office Excell programą ir aukščiau aptartą nusikalstamumo lygio apskaičiavimo formulę. Rodiklius pateikiame 5 lentelėje.

⁸⁵ *Kriminologija, ats.red.* J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994. P. 42 – 44.

⁸⁶ *Vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemos Telšių apskrityje*, Čapliginaitė E., MRU, MBD, 2004.

⁸⁷ *Nusikalstamumo rodikliai*. Rudzkis T., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010 ., ISBN 978-9955-19-178-0 p. 128-129

5 lentelė. **Nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone lygis 2005-2009 metais**

Metai	Rodikliai			Nepilnamečių nusikalstamumo lygis
	P	N	K	
2005	96	56217	10000	17,1
2006	77	55688	10000	13,8
2007	107	55231	10000	19,4
2008	91	54745	10000	16,6
2009	73	54311	10000	13,4

Šaltinis: Sudaryta autorės, naudojantis Microsoft Office Excell 2007 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2005-2009 metų laikotarpį.

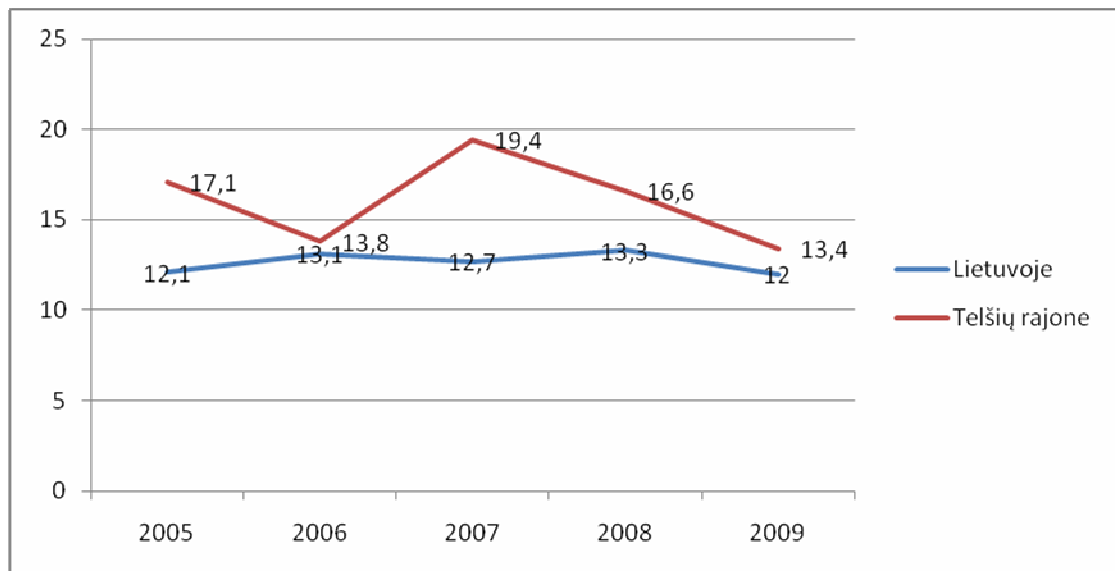
Naudojant tuos pačius principus apskaičiuotas ir bendras Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis, kuris pateikiamas 6 lentelėje.

6 lentelė. **Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje lygis 2005-2009 metais**

Metai	Rodikliai			Nepilnamečių nusikalstamumo lygis
	P	N	K	
2005	4135	3425324	10000	12,1
2006	4475	3403284	10000	13,1
2007	4314	3384879	10000	12,7
2008	4478	3366357	10000	13,3
2009	4016	3349872	10000	12,0

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, naudojantis Microsoft Office Excell 2007 programa, analizuojant Statistikos departamento prie LRV ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamus duomenis už 2005-2009 metų laikotarpį.

Pagal pateiktas lenteles matyti, kad bendras nepilnamečių nusikalstamumo lygis Lietuvoje yra mažesnis nei tas pats rodiklis Telšių rajone, jų skirtumus iliustruoja 2 paveiksle pateikta kreivė.

2 pav. Nepilnamečių nusikalstamumo lygio kitimas 2005-2009 metais Lietuvoje ir Telšių rajone.

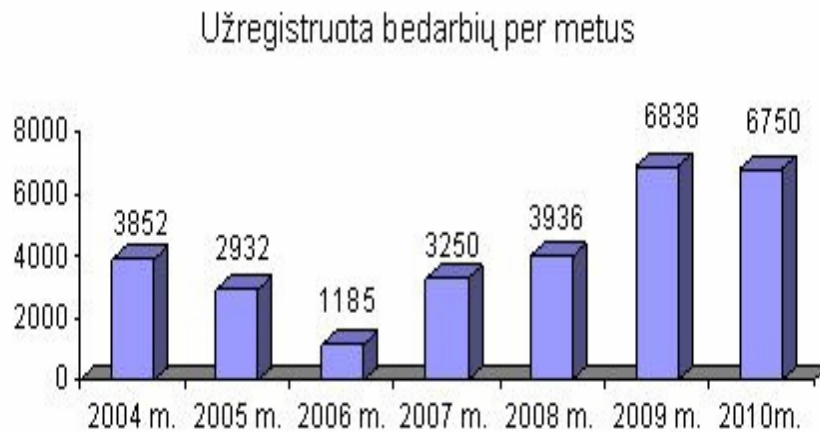
Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, naudojant apskaičiuotus nepilnamečių nusikalstamumo lygio rodiklius

Pagal anksčiau apskaičiuotus rodiklius ir nepilnamečių nusikalstamumo lygio kreivę matyti, kad Telšių rajone būdingas aukštesnis nei visos Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. Tai galima paaiškinti darant prielaidą, kad santykinė nepilnamečių dalis Telšių rajone visų gyventojų kontekste tai pat yra didesnė, nei bendras Lietuvos dydis.

Analizuojant lygio dinamiką reikia pasakyti, kad Lietuvos mastu būdingas tolygus, beveik nesiskiriantis nepilnamečių nusikalstamumo lygis, svyruojantis nuo 12 iki 13,3. Tačiau ypatingo dėmesio reikalauja Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo kreivės viršutinis taškas, kuriame matome, kad 2007 metais Telšių rajone nepilnamečių nusikalstamumas staiga išaugo nuo 13,8 iki 19,4. Galime daryti prielaidą, kad tam įtakos turėjo staiga išaugęs nedarbas Telšių rajone, kadangi labiau išsiskiriančių išorinių priežasčių netiriame.

Remiantis Lietuvos darbo biržos Telšių teritorinio skyriaus⁸⁸ duomenimis, būtent 2007 metais registruotų bedarbių skaičius rajone (lyginant su 2006 metais) pakilo 274 procentais, tai yra – daugiau nei 2,5 karto. Šį teiginį iliustruoja 3 paveikslas.

⁸⁸ Telšių rajono darbo biržos pateikiami duomenys internete:
<http://www.ldb.lt/TDB/Telsiai/DarboRinka/Puslapiai/Proгноzes.aspx> [Žiūrėta: 2010-12-03]

3 pav. Užregistruotas bedarbių skaičius 2004-2010 metais.

Šaltinis: Telšių darbo biržos duomenys, pasiekiami internetu

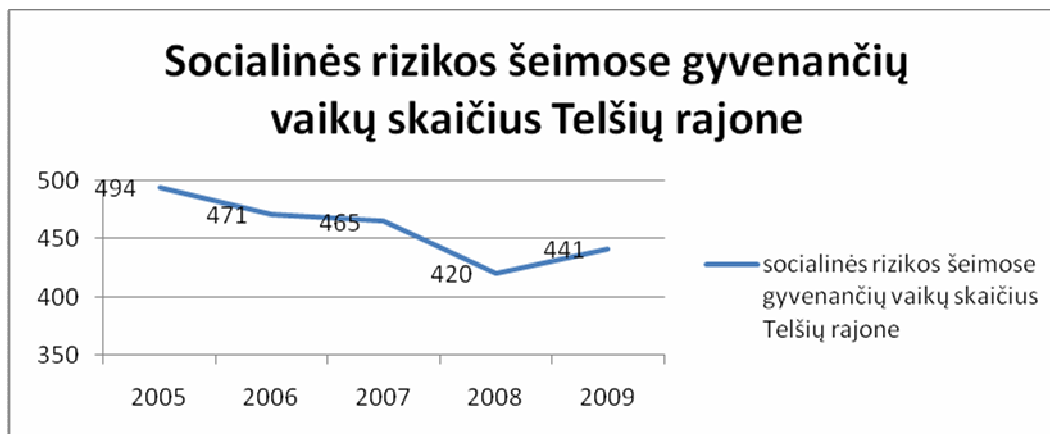
<http://www.ldb.lt/TDB/Telsiai/DarboRinka/Puslapiai/Prognozes.aspx> [Žiūrėta: 2010-12-03].

Patvirtinti arba paneigti šios prielaidos negalime, kadangi ji nebuvo tirta. Labiausiai tikėtina, kad pagrindinė priežastis, kodėl taip staiga pakilo nepilnamečių nusikalstamumo lygis rajone 2007 metais – būtent nedarbo problema. Nors nedarbo lygis ženkliai pakilo ir 2009 metais, tačiau analizuojant nepilnamečių nusikalstamumo lygio kitimą padidėjimo tuo metu nefiksuojame.

Taip pat keliame prielaidą, kad galbūt 2007 metais padidėjo socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų skaičius Telšių rajone. Remiantis kriminologijos mokslininkais (Babachinaitė G., Jugerlaitienė G.)⁸⁹ viena iš nepilnamečių nusikalstamumo priežasčių yra šeimos neigiamą įtaką vaikui, o socialinės rizikos šeimos ir yra viena iš tų kategorijų šeimų, kurios daro neigiamą įtaką vaikui (plačiau apie nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumą 2.3 skirsnyje). Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2007 metais socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų skaičius Telšių rajone nepakito, netgi priešingai – skaičiuojant nuo 2005 metų – mažėjo. Padidėjimas stebimas tik po dviejų metų – t.y. 2009 metais, tačiau to paties laikotarpio nepilnamečių nusikalstamumo lygis priešingai – mažėja. Todėl turime atmesti šią prielaidą kaip nepasitvirtinusią.

Minėtas mintis iliustruoja 4 paveikslas, kuriame matome socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų skaičiaus kitimo tendencijas 2005-2009 metais Telšių rajone.

⁸⁹ *Kriminologija*, vadovėlis, autorių kolektyvas, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0

4 pav. Socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų skaičius Telšių rajone

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, naudojantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateikiamais duomenimis apie socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų skaičių pagal administracinę teritoriją.

Išanalizavus nepilnamečių nusikalstamumo lygio dinamiką Telšių rajone, galime toliau analizuoti nepilnamečių, kurie padarė nusikalstamas veikas pasiskirstymą pagal amžių ir pagal lytį. 7 lentelėje pateikiame įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių skaičių, o 8 lentelėje pateikiame duomenis apie 2005-2009 metais nusikaltusių nepilnamečių pasiskirstymą pagal amžių.

7 lentelė. Įtariamų nepilnamečių skaičius Lietuvoje ir Telšių rajone pagal lytį

2005-2009 metais

		Užregistruota įtariamų nepilnamečių (16-17 m.)	Lyginamoji dalis (%)	Iš jų:			
				Moterų	Lyginamoji dalis (%)	Vyrų	Lyginamoji dalis (%)
2005	LT	4135 ⁹⁰	15,9	286	6,9	3849	93,1
	Telšiai	96	22,4	4	4,2	92	95,8
2006	LT	3583	14,4	225	6,3	3358	93,7
	Telšiai	65	17,9	1	1,5	64	98,5
2007	LT	3413	15	254	7,4	3159	92,6
	Telšiai	83	24,2	1	1,2	82	98,8
2008	LT	3627	15,6	270	7,4	3357	92,6
	Telšiai	70	17,5	2	2,9	68	97,1
2009	LT	3352	13,9	217	6,5	3135	93,5
	Telšiai	65	17,4	6	9,2	59	90,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Pagal pateikiamus rezultatus matome, kad tiek Lietuvoje, tiek ir Telšių rajone pastebima tai, kad tarp įtariamų ir nusikaltusių nepilnamečių asmenų vyrauja vyriškos lyties asmenys

⁹⁰ Nepilnamečių skaičius 2005 metais pateikiamas neišskiriant į amžiaus grupes, nes Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM pateikiamose ataskaitose skirti nepilnamečius pagal amžiaus grupes (14-15 ir 16-17) pradėjo tik nuo 2006 metų imtinai.

(mergaitės sudaro tik nedidelę daugumą šio skaičiaus). Kaip teigia kriminologė prof. dr. G. Babachinaitė⁹¹, Lietuvoje dauguma nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių yra vaikinai; mergaitės sudaro tik apie 5 proc. tarp padariusių nusikaltimus ir apie 10-16 proc. tarp padariusių baudžiamuosius nusižengimus. Moterys sudaro jau didesnę – apie 10-11 proc. suaugusiųjų nusikalstamumo dalį. Šį teiginį pagrindžia ir mūsų pateikti duomenys, kurie atskleidžia, kad mergaičių santykinė dalis Telšių rajone 2005-2009 metais svyravo nuo 1,2 proc. iki 9,2 proc., taigi vidutiniškai – 3,8 proc. per 5 metų laikotarpį.

Kaip jau buvo minėta (cituoiant Babachinaitę G., 2010) ir kaip teigia Vaitiekūnas S. bei Bukauskaitė A. (2008)⁹² vaikai (iki 14 m.) padaro apie penktadalį visų nusikaltimų, jaunuoliai nuo 14-19 metų įvykdo net 60 proc. visų nusikalstamų veikų. Pasak autorių, atlikusių tyrimą, net dešimtadalis visų nusikaltusių asmenų buvo moteriškos lyties, o iš jų – kas dešimta nepilnametė. Remiantis tuo pačiu atliktu tyrimu, atskleista, kad 2007-2008 m. nepilnamečių, kurių amžiaus riba 16-17 buvo daugiau nei du trečdaliai, iš kurių kas antras tuo metu niekur nedirbo ir nesimokė.

8 lentelėje pateikiame nusikaltusių nepilnamečių skaičiaus pasiskirstymą pagal amžiaus grupes, įtraukiant ir nepilnamečius, kurie padarė teisės pažeidimus nesulaukę ir minimalaus baudžiamojo amžiaus ribos (14 m.), tačiau yra registruojami, nors jiems netaikomas baudžiamasis procesas pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 3 str. 1 d. 4 p. – t.y. aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas - asmeniui, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus. Babachinaitės G. (2010) teigimu, nusikalstamas veikas nepilnamečiai vis dažniau padaro netgi nesulaukę baudžiamosios atsakomybės amžiaus, todėl nėra įvardijami nusikaltėliais. Jie priskiriami prie kitų teisės pažeidėjų grupės.⁹³ Duomenis lentelėje pateikiame tik nuo 2006 metų, kadangi, (kaip jau minėta 90 išnašoje), Informatikos ir ryšių departamentas šiuos duomenis skirti pradėjo tik nuo 2006 metų imtinai.

⁹¹ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010., ISBN 978-9955-19-178-0, p. 374

⁹² *Jaunimo nusikalstamumas: geografinis aspektas*. Vaiteikūnas S., Bukauskaitė A., Klaipėdos universitetas, Tiltai (4), 2008. ISSN1393-3137 p. 69-85

⁹³ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 370

8 lentelė. Užregistruotas įtariamų nepilnamečių skaičius, kuriems baudžiamasis procesas negalimas

		Užregistruota įtariamų nepilnamečių pagal BPK 3 str. 1 d. 4 p.	Lyginamoji dalis (%)	Užregistruota mažamečių iki 13 metų	14-15 m.	Iš jų	
						Mergaičių	Berniukų
2006	LT	893	24,9	582	310	94	799
	Telšiai	12	18,5	7	5	2	10
2007	LT	901	26,4	579	322	129	772
	Telšiai	23	27,7	13	10	4	19
2008	LT	851	23,5	530	321	74	777
	Telšiai	21	30	10	11	1	20
2009	LT	664	19,8	422	242	112	552
	Telšiai	8	12,3	6	2	0	8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

9 lentelėje pateikiame duomenis jau apie nusikaltusių nepilnamečių skaičiaus pasiskirstymą Lietuvoje 2005-2009 metais, t.y. tokie nepilnamečiai, kuriems pareikšti įtarimai pasitvirtino.

9 lentelė. Nusikaltusių nepilnamečių skaičius Lietuvoje ir Telšių rajone pagal amžių 2005-2009 metais

		LR BPK 3 str. 1 d. 4 p.	Lyginamoji dalis (%)	14-15 m. amžiaus	Lyginamoji dalis (%)	16-17 m. amžiaus	Lyginamoji dalis (%)
2005	LT	988	23,9	1195	28,9	2940	71,1
	Telšiai	40	41,7	34	35,4	62	64,6
2006	LT	893	24,9	1062	29,6	2521	70,4
	Telšiai	12	18,5	18	27,7	47	72,3
2007	LT	901	26,4	1049	30,7	2364	69,3
	Telšiai	23	27,7	33	39,8	50	60,2
2008	LT	851	23,5	1147	31,6	2480	68,4
	Telšiai	21	30	16	22,9	54	77,1
2009	LT	664	19,8	867	25,9	2485	74,1
	Telšiai	8	12,3	16	24,6	49	75,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Pagal pateiktus duomenis matyti, kad Telšių rajone didesnę nepilnamečių nusikalstamumo dalį sudaro 16-17 metų amžiaus nepilnamečiai (tai atitinka bendras Lietuvos tendencijas). Kaip teigia Galinaitytė J. (2010)⁹⁴ 16—17 metų amžiaus gyventojai apskritai yra kriminogeniškiausi tarp amžiaus grupių. 2008 m. iš visų 16-17 metų amžiaus Lietuvos gyventojų net 2,4 proc. dalis buvo įtariamai (kaltinami) padarius nusikalstamas veikas. Jauni žmonės

⁹⁴ Nusikalstamas veikas Lietuvoje padariusių asmenų socialiniai demografiniai bruožai. Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 266

apskritai stengiasi būti aktyvūs visose gyvenimo srityse, deja, nusikalstamoje veikloje taip pat. Pripažįstama, kad jie dar nėra ganėtinai subrendę asmenybės socialine prasme, daugelis nėra sukūrę savo šeimų, tačiau jau išsilaisvinę nuo tėvų kontrolės. Jie tik mokosi profesijos arba pradeda darbo veiklą. Jiems būdingas didesnis nepastovumas bei polinkis elgtis rizikingai ir neapgalvotai. Ilgainiui, mažėjant žmogaus aktyvumui, keičiantis socialinės brandos lygiui bei statusui visuomenėje, kriminalinis aktyvumas taip pat mažėja. Jauni asmenys dažniau padaro impulsyvaus pobūdžio nusikaltimus.⁹⁵

Anot Babachinaitės G. (2010)⁹⁶, apytiksliai trečdalis užregistruotų padarius nusikaltimus nepilnamečių yra jaunesniosios amžiaus grupės, kiti du trečdaliai nusikaltusių nepilnamečių yra sulaukę 16-17 metų amžiaus. Ir apskritai Lietuvoje nusikalsta apie 2 proc. visų 14—17 metų amžiaus vaikų

Išanalizavus nepilnamečių pasiskirstymą pagal amžių ir lytį Telšių rajone ir Lietuvoje, galime kalbėti apie nusikalstamas veikas. Prieš pradedant kalbėti apie konkrečius įvykdytus nusikaltimus ar nusikalstamas veikas, išanalizuosime 2005 – 2009 metų ištirtų nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai, rodiklius. 10 lentelėje pateikiame nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų ir nusikaltimų, kurie buvo ištirti 2005-2009 metų laikotarpiu Lietuvoje ir Telšių rajone, dinamiką.

10 lentelė. **Ištirtų nusikaltimų ir nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje ir Telšių rajone 2005-2009 metais**

Metai	2005		2006		2007		2008		2009	
Teritorija	Liet u- va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.
Ištirta nusikaltimų	475 9	95	4244	69	4051	84	4325	96	4023	86
Ištirta nusikalstamų veikų	530 8	86	3810	65	3673	77	3911	91	3674	78
Lyginamoji dalis %										
Lyginamoji dalis	Liet u- va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.	Lietu -va	Telši ų raj.
	90,5	90,5	89,8	94,2	90,7	91,7	90,4	94,8	91,3	90,7

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

⁹⁵ Nusikalstamas veikas Lietuvoje padariusių asmenų socialiniai demografiniai bruožai. Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 266

⁹⁶ Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 374

Kaip matome pagal pateikiamus duomenis, lyginant nusikaltimų ir nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai ištyrimą, Telšių rajone pastebimi pakankamai aukšti rodikliai. Telšių rajone ištiriama daugiau nei 90 procentų visų registruotų nusikaltimų ir nusikalstamų veikų, kurias padaro nepilnamečiai asmenys.

Detaliau analizuojant nusikalstamas veikas ir nusikaltimus Lietuvoje ir Telšių rajone, 11 lentelėje pateikiame duomenis, apie nepilnamečių įvykdytus labai sunkius ir sunkius nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus 2005-2009 metų laikotarpyje.

11 lentelė. **Nepilnamečių įvykdyti labai sunkūs ir sunkūs nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai**

Metai	2005		2006		2007		2008		2009	
Teritorija	Lietu- va	Telšių raj.	Lietu- va	Telšių raj.	Lietu- va	Telšių raj.	Lietu- va	Telšių raj.	Lietu- va	Telšių raj.
Labai sunkūs ir sunkūs nusikaltimai	281	-	291	4	263	4	328	5	265	8
Baudžiamieji nusižengimai	451	9	434	4	378	7	414	5	439	8
Lyginamoji dalis %										
Lyginamoji dalis labai sunkių ir sunkių nusikaltimų	Lietu- va 5,9	Telšių raj. -	Lietu- va 6,9	Telšių raj. 5,8	Lietu- va 10,2	Telšių raj. 5,8	Lietu- va 7,6	Telšių raj. 5,2	Lietu- va 6,6	Telšių raj. 9,3
Lyginamoji dalis baudžiamųjų nusižengimų	9,5	9,5	6,5	4,8	9,3	8,3	9,6	5,2	8,7	9,3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Kaip matome pagal pateikiamus duomenis, Telšių rajone labai sunkių ir sunkių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų padaroma nedaug, iki 10 procentų. Tai atitinka bendras Lietuvos tendencijas.

12 ir 13 lentelėse pateikiame duomenis apie nepilnamečių įvykdytų nusikalstamų veikų ir nusikaltimų struktūrą.

12 lentelė. **Teisės pažeidimai, kuriuos padarė nepilnamečiai 2005-2009 metais**

		Nusikaltimai	Baudžiamieji nusižengimai	Nužudymai BK 129-131 str.	Sunkūs svei- katos sutrik- dymai BK 135 str.	Išžaginimai BK 149 str
2005	LT	3784	351	25	30	19
	Telšiai	88	8	-	-	-
2006	LT	3288	295	29	31	23
	Telšiai	62	3	1	2	-
2007	LT	3180	233	26	33	26
	Telšiai	76	7	-	-	3

2008	LT	3418	209	31	32	17
	Telšiai	66	4	-	-	3
2009	LT	3147	205	25	26	42
	Telšiai	60	5	1	1	2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

13 lentelė. Nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai 2005-2009 metais, struktūra

		Nužudymai BK 129- 131 str.	Sunkūs sveikatos sutrikimai BK 135 str.	Išžaginimai BK 149 str.	Seksualinis prievartavimas BK 150 str.	Plėšimai BK 180 str.	Turto prievartavimas BK 181 str.	Nusikalstamas Susivenimas BK 249 str.	Neteisėtas disponavimas psichotropinėmis medžiagomis BK 260 str.	Netikrų pinigų vert. Popier. Pag. BK 213 str.	Viešosios tvarkos pažeidimas BK 284 str.
2005	LT	21	30	13	16	741	73	7	18	44	410
	Telšiai	-	-	-	-	6	4	-	-	-	7
2006	LT	27	28	20	30	681	33	1	24	66	362
	Telšiai	1	1	-	-	8	-	-	-	1	11
2007	LT	21	30	16	19	683	36	-	20	18	397
	Telšiai	-	-	1	-	7	-	-	-	-	7
2008	LT	23	31	20	32	630	55	-	35	7	360
	Telšiai	-	-	3	-	8	1	-	-	-	12
2009	LT	17	21	29	36	527	24	-	31	4	390
	Telšiai	1	1	1	2	10	-	-	-	-	8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Kaip matome pagal pateikiamus rezultatus, Telšių rajone būdingi turtiniai nusikaltimai ir viešosios tvarkos pažeidimai. Babachinaitė G. (2010)⁹⁷ taip pat pažymi, kad nepilnamečių nusikalstamumui yra daugiau būdingi turtiniai nusikaltimai, smurtinių ir seksualinio pobūdžio nusikaltimų nėra daug. Apie Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo būdingus bruožus pateikiame 2.2 skirsnyje.

⁹⁷ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 374

Seksualinio pobūdžio nusikaltimus Lietuvoje nepilnamečiai padaro vis rečiau. Kaip teigia Babachinaitė G. (2008), šiuo metu nepilnamečiai daugiau tampa seksualinio pobūdžio nusikaltimų aukomis, o ne vykdytojais.⁹⁸

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumą pagal seniūnijas Telšių rajone, nusikalstamumas 2009 metais buvo didžiausias Varniuose, - net apie 80 %, kuriuos įvykdė 16-17 m. amžiaus nepilnamečiai. Deja, duomenis galime pateikti tik apie 2009 metų nepilnamečių paplitimą pagal seniūnijas, nes tik nuo tų metų Telšių VPK skirsto nepilnamečių nusikalstamumo paplitimą pagal seniūnijas. Telšių mieste didžiausias nepilnamečių nusikalstamumas 2009 m. buvo Kėstučio, Masčio bei Luokės gatvėse, nuo 18-24 val., ir tai akivaizdžiai parodo, jog yra nemažai tėvų, kurie deramai neprižiūri savo vaikų vakarais ar tamsiu paros metu.⁹⁹

Per 2009 metų 12 mėnesių į Telšių aps. Vyriausiojo policijos komisariato Operatyvaus valdymo skyriaus budėtojų dalį pristatyti 135 nepilnamečiai vaikai, iš kurių 34 mergaitės ir 101 berniukas. Iš jų 17 vaikų iki 14 metų amžiaus; 33 vaikai, kurių amžius nuo 14 iki 16 metų ir 85 jaunuoliai, kurių amžius nuo 16 iki 18 metų. Iš jų vidurinėse mokyklose mokosi 54 nepilnamečiai, kitose mokymosi įstaigose – 24 nepilnamečiai. Iš jų nedarbingų bei nesimokančių yra 31, o dirbančių – tik 2 nepilnamečiai asmenys.¹⁰⁰

Remiantis šia statistika, didesnė dalis (nors ir nežymiai) 2009 metais įvykdytų nusikalstamų veikų Telšių rajone padaroma mieste. Tai atitinka ir visos Lietuvos tendencijas: 2009 metais iš viso nepilnamečiai kaime padarė 978 nusikalstamas veikas, o mieste 2062; tuo pačiu ataskaitiniu laikotarpiu – kaime padarytos 861 nusikalstama veika, mieste – 1928. Net ir procentinė sudėtis panaši – kaime padarytų nusikalstamų veikų skaičius beveik dvigubai mažesnis, nei mieste. Šią situaciją iliustruoja ir 14 lentelė.

14 lentelė. **Nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų pasiskirstymas pagal teritoriją 2008-2009 metais**

	Ištirta nusikalstamų veikų padarytų				Ištirta nusikaltimų padarytų				Ištirta baudžiamųjų nusižengimų padarytų			
	Mieste		Kaime		Mieste		Kaime		Mieste		Kaime	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
LT	2941	2668	1384	1354	2612	2411	1299	1262	329	257	85	92
Telšiai	38	53	58	33	36	49	55	29	2	4	3	4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

⁹⁸ Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje, Babachinaitė G., Jurisprudencija, Mokslo darbai, 1(103), MRU. – Vilnius, 2008 p. 20

⁹⁹ Telšių rajono VPK ataskaita „Apie 2009 metų nepilnamečių nusikalstamumą bei administracinius teisės pažeidimus telšių rajone“, Telšių raj. VPK, 2010 m. p.2

¹⁰⁰ Ten pat. p. 2

Kaip matome pagal pateikiamus rezultatus lyginant dvejų metų laikotarpį (nes tik šie metai pateikiami duomenų bazėse) 2008 metais Telšių rajone buvo daugiau iširta kaime padarytų nusikalstamų veikų (116), o 2009 metais – mieste (106).

15 lentelėje pateikiame duomenis apie tai, kur buvo daugiausia įvykdyta nepilnamečių nusikalstamų veikų.

15 lentelė. Nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų vieta

		Viešose vietose	Lyginamoji dalis (%)	Gatvėse	Lyginamoji dalis (%)
2005	LT	1685	35,4	1013	21,3
	Telšiai	21	22,1	15	15,8
2006	LT	1599	37,7	826	19,5
	Telšiai	32	46,4	13	18,8
2007	LT	1556	38,4	863	21,3
	Telšiai	30	35,7	18	21,4
2008	LT	1551	35,9	890	20,6
	Telšiai	28	29,2	10	10,4
2009	LT	1321	32,8	713	17,7
	Telšiai	30	34,9	12	12

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Pagal pateikiamus duomenis matyti, kad daugiausiai nepilnamečiai nusikalto viešose vietose.

Aptarus pagrindinius nepilnamečių nusikalstamumo rodiklius (lygį, pasiskirstymą pagal amžių ir lytį bei padarytas nusikalstamas veikas) Telšių rajone galima nagrinėti būdingus Telšių rajonui nepilnamečių nusikalstamumo bruožus.

2.2 Nepilnamečių padariusių nusikalstamas veikas Telšių rajone bruožai

Kalbant apie nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Telšių rajone pagrindinius bruožus, reikia pastebėti, kad visi registruoti nusikalstamas veikas padarę nepilnamečiai asmenys – Lietuvos piliečiai, kurie nusikalstamas veikas padarė pirmą kartą.

Telšių rajono nusikalstamas veikas įvykdžiusiems nepilnamečiams nėra būdingas smurtinių nusikaltimų pobūdis. Daugiausia Telšių rajone nepilnamečiai įvykdo turtinių nusikaltimų. 16 ir 17 lentelėse pateikiama nepilnamečių turtinių nusikaltimų struktūra.

16 lentelė. Nepilnamečių padarytų turtinių nusikaltimų struktūra 2005-2009 metais

		Vagystės (BK 178 str.)	Iš jų		Iš transporto priemonių	Iš jų	
			Išibraunant į gyvenamąją patalpą	Iš parduotuvių ir kitų prekybos vietų		Tik iš lengvųjų automobilių	Iš visų transporto priemonių
2005	LT	2376	444	139	400	277	193
	Telšiai	9	1	-	2	2	-
2006	LT	2008	372	152	272	190	211
	Telšiai	35	7	4	2	1	9
2007	LT	1967	350	169	300	197	185
	Telšiai	50	12	1	5	3	6
2008	LT	2116	378	224	337	212	193
	Telšiai	47	9	-	5	3	3
2009	LT	1915	327	221	298	181	148
	Telšiai	39	9	3	1	1	4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

17 lentelė. Nepilnamečių padarytų turtinių nusikaltimų struktūra 2005-2009 metais

		Plėšimai BK 180 str.	Turto prie- vartav i-mas BK 181 str.	Netik- rų pini- gų vert. Popier . Pag. BK 213 str.	Vagys tės BK 178 str.	Vagystės, iš jų:						
						Kiše nvag ystės	Iš butų, priva čių namų	Iš sodo nam elių	Iš gara žų	Iš rūsio	Auto mobi lių	Iš auto mobi lių
2005	LT	961	63	27	2271	9	159	12	55	18	118	63
	Telšiai	11	2	-	70	-	10	2	3	2	7	2
2006	LT	851	42	28	1885	12	123	8	30	4	94	49
	Telšiai	10	-	1	35	-	3	-	-	-	2	1
2007	LT	782	35	11	1815	3	105	4	40	14	89	56
	Telšiai	10	-	-	57	-	8	-	2	1	4	1
2008	LT	745	40	6	2019	5	102	17	43	15	81	26
	Telšiai	8	1	-	34	1	1	1	2	2	1	-
2009	LT	650	29	6	1770	12	69	7	21	-	49	34
	Telšiai	15	-	-	29	-	1	-	-	-	1	3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Remiantis pateiktą lentelių duomenimis, daugiausia 5 metų laikotarpyje Telšių rajone vagysčių buvo įvykdyta 2005 metais. Nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone dar pasižymi

ir tuo, kad daugiausia (16 ir 17 lentelės) plėšimai ir vagystės įvykdomi iš gyvenamųjų patalpų, įsibraunant į jas.

Kalbant apie viešosios tvarkos pažeidimus, Telšių rajone nefiksuojamas labai didelis šių nusikalstamų veikų skaičius. Kaip matyti 18 lentelėje, 2008 metais Telšių rajone padidėjo viešosios tvarkos pažeidimų. Lyginant su visos Lietuvos nusikalstamų veikų skaičiumi – viešosios tvarkos pažeidimai užima antrą vietą po turtinių nusikaltimų.

18 lentelė. **Nepilnamečių padarytų viešosios tvarkos pažeidimų skaičius 2005-2009 metais**

		Viešosios tvarkos pažeidimai BK 284 str.
2005	LT	488
	Telšiai	11
2006	LT	477
	Telšiai	14
2007	LT	466
	Telšiai	10
2008	LT	476
	Telšiai	19
2009	LT	498
	Telšiai	9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Vienas iš labai svarbių nepilnamečių nusikalstamumo aspektų – dalyvavimas grupėse. Neformalios bendraamžių grupės pasižymi savo subkultūra. Mokykloje paaugliai tampa neformalių grupių nariais, taip patenkindami bendravimo poreikį. Jose vyrauja teigiamas psichologinis klimatas, kuris veikia kiekvieną grupės narį. Jei tokiose grupėse vyrauja vyresniųjų smurtas, jėga, antisociali veikla, - stiprėja antisocialios jaunuolio pažiūros, jausmai, įsitikinimai, neigiami įpročiai. Atsidūręs tokioje aplinkoje asmuo pradeda nesuvokti, kas draudžiama ir kas leidžiama. Nesant šeimoje darnos, sutarimo, emocinio ryšio, jaunas žmogus pasirengęs vardan bendravimo grupėje priimti net jam svetimas, grupės diktuojamas elgesio normas. Tokios neformalios grupės paprastai nepripažįsta visuomenėje priimtinių ir palaikomų elgesio normų, dvasinių ir socialinių vertybių.¹⁰¹

Priklausymas nusikalstamoms grupėms taip pat neigiamai veikia nepilnamečio socializacijos procesą ir susitapatinęs su grupės klimatu net ir prieš savo valią jis gali įvykdyti nusikaltimą. 19 lentelėje pateikiame nepilnamečių, įvykdžiusių nusikalstamas veikas Telšių rajone grupėje duomenis.

¹⁰¹ *Nusikalstamas veikas Lietuvoje padariusių asmenų socialiniai demografiniai bruožai*. Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 280-281

19 lentelė. **Nepilnamečių, įvykdžiusių nusikalstamas veikas grupėse pasiskirstymas pagal grupės sudėtį 2005 – 2009 metais**

		Ištirta iš viso	Lyginamoji dalis (%)	Bendrinių grupėje	Lyginamoji dalis (%)	Grupės sudėtis		
						Mišri	Nepilnamečiai	Nepilnamečiai ir mažamečiai
2005	LT	2307	48,5	2290	99,3	1331	915	61
	Telšiai	46	48,4	46	100	22	19	5
2006	LT	2032	47,9	2004	98,6	1165	820	47
	Telšiai	32	46,4	32	100	23	9	-
2007	LT	2092	51,6	2084	99,6	1106	919	46
	Telšiai	46	54,8	46	100	32	14	-
2008	LT	2180	50,4	2169	99,5	1035	1083	62
	Telšiai	62	64,6	62	100	31	31	-
2009	LT	1997	49,6	1982	99,2	1164	778	54
	Telšiai	43	50	43	100	25	15	3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Kaip matome pagal pateikiamus duomenis, daugiausiai nusikalstamų veikų grupėse Telšių rajone buvo padaryta 2008 metais. Analizuojant grupės sudėtį pažymėtina, kad nepilnamečiai priklausė tiek mišriai (kartu su suaugusiais), tiek ir (vien tik) nepilnamečių grupei.

Toliau nagrinėjant nepilnamečių nusikalstamumą Telšių rajone, analizuosime nepilnamečių asmenų užimtumo veiksnius bei būdingus bruožus.

20 lentelėje pateikiame duomenis apie tai, koks skaičius nepilnamečių padarė nusikalstamas veikas būdami apsvaigimo būsenoje.

20 lentelė. **Nepilnamečių apsvaigimo būseną**

		Neblaivūs	Lyginamoji dalis
2005	LT	645	13,6
	Telšiai	12	12,6
2006	LT	747	17,6
	Telšiai	25	36,2
2007	LT	711	17,6
	Telšiai	11	13,1
2008	LT	719	16,6
	Telšiai	10	10,4
2009	LT	686	17,1
	Telšiai	22	25,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Iš pateiktų duomenų matyti, kad Telšių rajono nepilnamečiai nepasižymi dideliu girtavimu. Analizuojant narkotinio apsvaigimo duomenis reikia pastebėti, kad per visus 5 analizuojamus metus Telšių rajone nepilnamečiai nepadarė nusikalstamų veikų būdami narkotikų

ar psichotropinio apsvaigimo būsenoje. Taigi, girtavimo ir narkomanijos problema (remiantis oficialia statistika), nėra vienas iš kertinių nepilnamečių nusikalstamumui įtaką darančių veiksnių.

Analizuojant padarytų nusikalstamų veikų motyvus, išryškėja, kad daugiausiai nepilnamečiai nusikalto dėl savanaudiškų paskatų. Duomenys pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė. Nusikalstamų veikų padarymo motyvai

		Siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą	Kilus pavydui	Kilus ginčui	Kerštas	Dėl savanaudiškų paskatų	Dėl buitinių priežasčių
2005	LT	8	5	62	21	1557	17
	Telšiai	-	1	3	-	56	-
2006	LT	2	2	82	8	1433	22
	Telšiai	-	-	5	-	28	1
2007	LT	3	4	91	12	1377	12
	Telšiai	-	-	3	2	31	-
2008	LT	8	6	89	20	1494	16
	Telšiai	-	-	9	-	66	2
2009	LT	1	5	73	26	1362	22
	Telšiai	-	-	15	-	55	2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Koreliacinė analizė nebuvo atlikta, tačiau sekant logines grandis, galime daryti prielaidą, kad tai, jog nepilnamečiai daugiausia nusikalto iš savanaudiškų paskatų susisieja ir su turiniais nusikaltimais.

Apibūdinant nusikaltėlių socialinę padėtį ypač svarbus rodiklis - užimtumas. Kriminologiniais tyrimais nustatyta, kad nedirbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamos veiklos intensyvumas yra 24 kartus didesnis negu tų asmenų, kurie yra užsiėmę visuomenei priimtina veikla. 2008 m. tarp nustatytų nusikalstamas veikas padariusių asmenų: mokėsi - 16,3 proc; dirbo - 26,1 proc; nei dirbo, nei mokėsi - 46,4 proc. Nesimokančių lyginamoji dalis nėra didelė, todėl neužimtieji nusikaltėliai yra nedirbantys ir neturintys nuolatinių pajamų asmenys. Pastarųjų dalis tarp visų nusikaltimus padariusių asmenų yra daug didesnė nei bendras nedarbo lygis šalyje: Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2008 m. nedarbo lygis siekė 5,8 proc. N nedirbantys ir nesimokantys asmenys dažniausiai daro turinius, smurtinius nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, pažeidinėja viešąją tvarką.¹⁰² Pagal užsiėmimą nepilnamečiai iki 16 metų amžiaus turėtų būti moksleiviai. Tačiau, kaip rodo registruoto nusikalstamumo duomenys, tarp kitų nepilnamečių teisės pažeidėjų, nors ir vyrauja

¹⁰² *Nusikalstamas veikas Lietuvoje padariusių asmenų socialiniai demografiniai bruožai*. Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 270- 271

moksleiviai, net apie 20 proc. yra nedirbantys ir nesimokantys. Šiuo metu registruotoje struktūroje pagal užsiėmimą tik apie 2-3 proc. sudaro dirbantys, padarę nusikaltimus nepilnamečiai, tačiau šis rodiklis turi tendenciją didėti, ypač tarp didžiausių Lietuvos miestų gyventojų. Pagrįstai galima daryti išvadą, kad dirbančių nepilnamečių skaičius tarp teisės pažeidėjų ir ateityje didės. Statistikos duomenimis, nuo 10 iki 20 proc. jų gyvena socialinės rizikos šeimose. Tačiau statistika apima iš esmės ne socialinės rizikos šeimas, o jau degradavusias šeimas, kuriose nusikalstamas elgesys vaiko atžvilgiu ir tarp kitų šeimos narių jau yra norma. Atrankiniai tyrimai rodo, kad tik 49 proc. padariusių nusikaltimus nepilnamečių gyvena šeimose su abiem tėvais), o 37 proc. šių nepilnamečių gyvena dažniausiai tik su motina, kartais - tik su tėvu); 14 proc. gyvena visai be tėvų (su globėjais arba vaikų globos namuose).¹⁰³ Telšių rajono nusikalstančių nepilnamečių užimtumas pateikiamas 22 ir 23 lentelėse.

22 lentelė. Nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių išsilavinimas

		Pradinis	Pagrindinis	Vidurinis	Profesinis	Neturintis išsilavinimo	Asmuo mokosi mokykloje			
							Bendrojo lavinimo	Profesinėje	Aukštesniojoje	Kitoje mokymosi įstaigoje
2005	LT	1851	2121	80	19	64	2339	494	34	239
	Telšiai	48	47	-	-	-	57	11	1	5
2006	LT	1645	1790	73	16	59	1968	401	21	180
	Telšiai	36	28	1	-	-	34	4	-	2
2007	LT	1699	1607	56	15	36	1850	382	6	145
	Telšiai	50	31	1	-	-	56	4	-	4
2008	LT	1861	1653	63	9	41	1932	396	16	189
	Telšiai	27	42	-	-	1	33	7	1	2
2009	LT	1594	1660	67	9	22	1707	453	10	218
	Telšiai	30	35	-	-	-	30	5	-	2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

23 lentelė. Nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių užimtumas

		1-2 gr. neįgalumas	Nesimokantis	Nedirbantis	Įkalintas laisvės atėmimo įstaigoje	Kiti
2005	LT	7	479	408	7	50
	Telšiai	-	6	14	-	1
2006	LT	1	439	419	10	43
	Telšiai	-	6	16	-	1
2007	LT	1	459	377	12	61
	Telšiai	1	2	11	-	-
2008	LT	2	742	136	10	85
	Telšiai	-	26	-	-	-

¹⁰³ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 375

2009	LT	-	560	275	14	54
	Telšiai	-	16	10	1	1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Kai kalbama apie nepilnamečių nusikalstamumą taip pat aktualu paminėti ir recidyvo (pakartotinio nusikalstamumo) sąvoką. Analizuojant Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumą reikia pastebėti, kad recidyvas fiksuotas tik 2008 metais – 4 atvejai, ir tais pačiais metais registruotas vienas atvejis, kai asmuo padarė tos pačios rūšies nusikalstamą veiką per 1 metus po paleidimo iš pataisos įstaigos. Kitiems trims 2008 metais fiksuotiems recidyvams buvo atidėtas bausmės vykdymas (remiantis BK 75 str.).

Anksti nusikalstamas veikas pradėję vykdyti nepilnamečiai, dažniau linkę į recidyvą. Dažniausiai, remiantis Vaitiekūno S. ir Bukauskaitės A. (2008) atliktu tyrimu, pakartotiniai nusikaltimai būna atliekami esant grupėje ir būdami neblaivūs. Nusikalstamumo statistika ir kriminologijos teorija liudija, kad kas trečias recidyvistas pirmą nusikaltimą yra padaręs dar paauglystėje¹⁰⁴. Kuo jaunesnis yra žmogus, pirmą kartą padaręs nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals. Suprantama, kad jaunimas – tai visuomenės ateitis, o nepilnamečiai nusikaltėliai – nusikalstamumo “rezervas”. Kaip jau minėta anksčiau (žr. 14 psl.) A.Dapšys (1993) teigia, kad nepilnamečių nusikalstamumas – tai savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai¹⁰⁵, taigi kuo ankstesniame amžiuje bus užkirstas kelias nepilnamečių nusikaltimams, tuo didesnė bus galimybė sumažinti nusikalstamumą ateityje.

Duomenys apie asmenis, kurie ne vieną kartą įvykdė nusikalstamą veiką pateikiami 24 lentelėje, o asmenys, kuriems anksčiau buvo taikomas administracinio teisės pažeidimų kodekso priemonės 25 lentelėje.

24 lentelė. Asmenys, anksčiau padarę nusikalstamas veikas, nedirbantys ir nesimokantys

		Anksčiau padarę nus. veiką	Lyginamoji dalis (%)	Nesimokantys	Lyginamoji dalis (%)	Nedirbantys	Lyginamoji dalis (%)
2005	LT	973	20,4	861	18,1	1301	27,3
	Telšiai	14	14,7	10	10,5	14	14,7
2006	LT	828	19,5	868	20,5	1134	26,7
	Telšiai	2	2,9	26	37,7	31	44,9
2007	LT	711	17,6	760	18,8	1066	26,3
	Telšiai	15	17,9	14	16,7	28	33,3
2008	LT	746	17,2	801	18,5	918	21,2
	Telšiai	14	14,6	23	24	27	28,1

¹⁰⁴ *Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos.* Dapšys A. Teisės problemos. 1993, Nr. 1, p. 42.

¹⁰⁵ *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys.* Dapšys, A. Teisės problemos, 1994, nr. 3, p. 34

2009	LT	655	16,3	844	21	919	22,8
	Telšiai	13	15,1	38	44,2	27	31,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

25 lentelė. **Asmenys, kuriems anksčiau buvo taikytos ATPK priemonės**

		Anksčiau taikytos ATPK priemonės	
		Ispėjimas	Bauda
2005	LT	158	186
	Telšiai	4	3
2006	LT	126	156
	Telšiai	2	2
2007	LT	107	148
	Telšiai	1	2
2008	LT	96	151
	Telšiai	-	1
2009	LT	75	114
	Telšiai	-	2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamais duomenimis

Kaip matome pagal pateikiamus rezultatus (24 lentelė) tarp asmenų, kurie pakartotinai padarė nusikalstamą veiką, Telšių rajono nepilnamečiai pasižymi tuo, kad nesimokančiųjų dalis yra ženkliai didesnė nei Lietuvos lyginamoji dalis, pvz. 2009 metais tokių asmenų lyginamoji dalis Telšių rajone yra dvigubai didesnė nei Lietuvos duomenys. Tas pats pasakytina ir apie nedirbančiųjų asmenų rodiklius – jie taip pat yra didesni.

Apibendrinant pateiktus rezultatus, galime teigti, kad pagrindiniai bruožai, kuriais išsiskiria Telšių rajono nepilnamečiai, įvykdę nusikalstamas veikas – išsilavinimas, t.y. didžioji dalis vaikų yra užimti tam tikra veikla arba mokosi kokioje nors mokymosi įstaigoje, taip pat (kaip minėta ankstesniuose skyriuose) daugiausia jų padaro vagystės arba plėšimus dėl asmeninių motyvų arba vedami savanaudiškų paskatų. Analizuojant tai, kokios vyrauja nusikalstamos veikos Telšių rajone, kurias padaro nusikaltę nepilnamečiai, reikia pabrėžti, kad vyrauja vagystės (LR BK 178 str.) ir plėšimai (LR BK 180 str.). Tarp ne pirmą kartą nusikaltusių asmenų pastebimas ženkliai didesnis skaičius tokių, kurie nesimokė ir nedirbo, t.y. nebuvo užimti kokia nors veikla. Smurtinių nusikaltimų, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymu Telšių rajono nepilnamečiai nepasižymi. Lyginant su visos Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumu, šie rodikliai atitinka bendrąsias tendencijas. Šie duomenys atitinka ir ankstesnių metų bendrus Lietuvos nusikalstamumo rodiklius (vyrauja vagystės ir plėšimai), kurie pateikiami Sakalausko G. (2007) straipsnyje apie nepilnamečių nusikalstamumo prognozavimą, kuriame teigiama, kad daugiau nei 50 proc. veikų Lietuvoje 2000-2007 metais sudaro vagystės,

po jų plėšimai ir atitinkamai viešosios tvarkos pažeidimai trečioje vietoje. Kitos nusikalstamos veikos sudaro tik nežymią jų dalį. Taip pat pažymėtina, kad ir tarp nuteistų nepilnamečių nuteistųjų už vagystes skaičius sudaro daugiau nei 50 proc. visos Lietuvos mastu.¹⁰⁶

2.3 Nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone priežastingumas

Kaip rašoma Telšių apskrities VPK ataskaitoje apie nepilnamečių nusikalstamumo situaciją Telšių rajone 2009 m.¹⁰⁷, pagrindinė nepilnamečių nusikalstamumo priežastis – jų neužimtumas bei nepriežiūra, televizijos ar interneto daroma neigiama įtaka.

Priežastingumas kriminologijoje rodo, kad nusikalstamumo priežastys yra sudėtinga tarpusavyje susijusių socialinių reiškinių, procesų visuma, o priežastinis jų ir nusikalstamumo ryšys yra daugiareikšmio, tikimybinio ir informacinio pobūdžio.¹⁰⁸ Anot autorės, priežastis yra reiškinys arba reiškinių, tiesiogiai skatinančių atsirasti kitus reiškinius (pasekmes), visuma. Nusikalstamumo priežasčių problema sprendžiama remiantis filosofijos priežastingumo teorija. Būtina atsižvelgti į tai, kad priežastinis kriminogeninių reiškinių, procesų ir nusikalstamo elgesio ryšys visada yra pirmiau už priežastinį socialiai pavojingo veiksmo (neveikimo) ir pasekmės ryšį. Priežastinio ryšio daugiareikšmiškumo tikimybinė savybė kriminologijoje reiškia, kad esant tai pačiai priežastiai, pakitus sąlygoms, galimas kitas rezultatas.¹⁰⁹ Nusikalstamumą lemia daug įvairių tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių reiškinių, procesų.¹¹⁰

Taigi, priežastis lemia pasekmę (nusikalstamumą, nusikalstamą veiką), o sąlyga tam padeda, garantuodama galimybę priežastiai veikti. Be sąlygų priežastis negali veikti. Vadinasi, tik esant priežasčių ir sąlygų sąveikai atsiranda pasekmė.¹¹¹ Nusikalstamumo priežastys yra tos aktyvios jėgos, kurios savo veiksmais lemia nusikalstamumą. Konkrečios nusikalstamos veikos priežastys - tai tos aktyvios jėgos, kurios lemia subjekto interesus ir motyvus ją padaryti. Atskirti nusikalstamumo priežastis ir sąlygas sunku. Lengviau tai padaryti individualaus nusikalstamo elgesio lygmeniu, kai galima nustatyti, kas lėmė individo nusikalstamą elgesį ir kas padėjo nusikalsti. Nusikalstamumo lygmeniu tai nustatyti sunkiau.¹¹² Nusikalstamumo priežastimis (jų visuma) laikytini tokie visuomenės gyvenimo reiškiniai, procesai, kurie, sąvadaudami su

¹⁰⁶ *Nepilnamečių nusikalstamumo prognozės Lietuvoje*, Sakalauskas G., Teisės institutas, 2007. P. 13

¹⁰⁷ Telšių rajono VPK ataskaita „Apie 2009 metų nepilnamečių nusikalstamumą bei administracinius teisės pažeidimus telšių rajone“, Telšių raj. VPK, 2010 m. p. 1

¹⁰⁸ *Nusikalstamumo priežastingumas*. Galinaitytė J. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 166

¹⁰⁹ *Nusikalstamumo priežastingumas*. Galinaitytė J. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 165

¹¹⁰ Ten pat, p. 167

¹¹¹ Ten pat, p. 168

¹¹² *Nusikalstamumo priežastingumas*. Galinaitytė J. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 169

sąlygomis, determinuoja nusikalstamumo kaip socialinio teisinio reiškinio kilmę ir raidą, veikia jo kaitą.¹¹³

Lietuvos kriminologų sukaupti empiriniai duomenys, teorinė informacija, leidžia daryti šias principines išvadas: pirma, nusikalstamumo šaknys, ištakos nėra kuri nors viena priežastis, nesvarbu, ar tai praeities „atgyvenos“, ar žmonių psichologijos trūkumai; antra, priežastinis nusikalstamumo kompleksas - tai visuma reiškinių ir procesų, kurie neprimetami visuomenei iš šalies, o yra pačioje visuomenėje, realiai egzistuojančiuose socialiniuose santykiuose.¹¹⁴

Kalbėti apie tai, kokios yra nepilnamečių nusikalstamumo priežastys labai sudėtinga, ir tai klausimas, reikalaujantis gilios analizės. Tačiau galima išskirti keletą pagrindinių veiksnių, kurie turi įtakos kriminalinio nepilnamečių elgesio atsiradimui, dėl kurių dažniausiai sutaria mokslininkai ir praktikai. Pirmiausia reikėtų išskirti *paties individo asmenybės savybes*. Kai kalbame apie asmenines savybes, reikėtų pasakyti, kad jos apima socialinius individo bruožus, t.y. kaip vaikas vystosi nuo vaikystės, kaip jis yra veikiamas visuomenės ir aplinkos, kurioje jis auga ir vystosi. Kitas dalykas, turintis įtakos asmenybės vystymuisi – psichologinės ir biologinės savybės, sudarančios asmenybės pagrindą, ir paskutinis veiksnys, turintis įtakos asmenybės formavimuisi – individualūs, tik tam asmeniui priskiriami bruožai, kuriais jis skiriasi nuo kitų visuomenės narių. Priklausomai, nuo to, kokie bruožai dominuoja, nepilnamečiai teisės pažeidėjai yra klasifikuojami į tam tikrus tipus: nuo atsitiktinio teisės pažeidėjo (dominuoja teigiamos savybės), iki piktybinio pažeidėjo (būdingi antvisuomeniniai bruožai). Ir dažnai būna taip, kad vieni teisės pažeidėjai suvokia, jog padarė nusikaltimą ir stengiasi daugiau nebekartoti savo klaidų, kiti – priešingai, nekreipia dėmesio į jiems skirtas pastabas, bausmes ir toliau nusižengia įstatymams.¹¹⁵

Kas dešimto nepilnamečio, įtariamo padarius baudžiamąjį veiką, asmenybė antvisuomeniškesnė, nes turi ankstesnės nusikalstamo elgesio patirties. Nepilnamečių nusikalstamo elgesio priežastingumo procesas apima ilgą laikotarpį — nuo gimimo iki nusikalstamos veikos padarymo. Nepilnamečio nusikalstamas elgesys dažniausiai būna neišvengiamas jo gyvenimo socialinės raidos rezultatas, netinkamų jo asmenybei formuotis sąlygų padarinys. Nusikalstamas elgesys būdingesnis socialiai nesubrendusiems asmenims.¹¹⁶

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumą, didelis dėmesys yra skiriamas ir charakterio akcentuacijoms, kurios dar vadinamos charakterio nukrypimais. Charakterio

¹¹³ *Nusikalstamumo priežastingumas*. Galinaitytė J. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p 170

¹¹⁴ Ten pat, p 175

¹¹⁵ *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindu*. Visockas V., Magistro baigiamasis darbas, VPU, 2006. p.10

¹¹⁶ *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 377

akcentuacijos įtakoja ir keičia žmogaus elgesį, stumia jį į konfliktines, nusikalstamas situacijas. Ir kaip yra pabrėžiama, šios akcentuacijos yra ypač pavojingos tam tikrais gyvenimo laikotarpiais ir vienu iš tokių laikotarpių yra paauglystė. Tai krizinis laikotarpis, kai žmogus dar tik bando atrasti ir pažinti save, kai kyla įvairių klausimų ir prieštaravimų. Ir neveltui, kriminologija skiria daug dėmesio ir šiam periodui ir patiems charakterio nukrypimams.¹¹⁷

Kitas iš veiksnių, kuriuos galime priskirti priežastims nepilnamečių nusikalstamumui atsirasti – *sąlygos, kuriose auga nepilnametis*. Čia turime omenyje nepalankias augti sąlygas, skatinančias ar galinčias pastūmėti vaiką ar nepilnametį nusikalsti. Tyrimais nustatyta, kad 4 iš 5 nepilnamečių nusikaltimų sąlygoja šeima. Išskiriami 3 tokie šeimos tipai, iš kurių vaikai nusikalsta: *tipinio tradicinio modelio šeimoje* vaikai dažniausiai nusikalsta atsitiktinai, veikiami jų supančios aplinkos, t.y. dėl draugų, kitų suaugusiųjų neigiamos įtakos (10-15 proc.); *šeima su tam tikra struktūrine ar kitokio pobūdžio* (dažniausiai kultūrine) deformacija; kurioje kriminogeninė grėsmė vaikams yra pusantro, du kartus didesnė negu tipinėje šeimoje (60 proc.); *šeima, kuriai būdinga visiška struktūrinė ir moralinė deformacija*. Jose yra didžiausia kriminogeninė rizika vaikams¹¹⁸.

Dar vienas iš reikšmingą įtaką darančių veiksnių nepilnamečiams nusikalsti – neigiamas mokyklos ir draugų (bendraamžių) poveikis, priklausymas bendraamžių grupėms. Dažniausiai paaugliai į nusikalstamas grupes įsitraukia neturėdami kito pasirinkimo kur praleisti laisvalaikį. Daugeliui iš jų tai galimybė „nesitrinti namuose“ o pirmieji padaryti nusikaltimai atrodo kaip išdaigos ir pakvailiojimai, tik laikui bėgant asocialūs poelgiai tampa vis sunkesni, žiauresni. Nepilnamečių neužimtumo problemą šiuo metu yra bandoma išspręsti organizuojant vasaros stovyklas, gatvės krepšinio turnyrus, savaitgalinius užsiėmimus, popamokinę veiklą, tačiau neoficiali statistika teigia, jog apie 30 tūkstančių vaikų šiuo metu nelanko mokyklų. O tai kelia didžiausią riziką, nes vaikas, nelankantis mokyklos, vaikatauja, elgetauja gatvėse, įsitraukia į nusikalstamų grupuočių gretas.¹¹⁹

Galinaitytės J. (2010) teigimu svarbus veiksnys, neigiamai veikiantis jaunų žmonių elgesį, yra tėvų moralinis pakrikimas. Šeimos ydos perduodamos ir kitoms kartoms, kai tokiose šeimose augę asmenys patys sukuria šeimas. Asmenybė, kuriai tam tikru laikotarpiu atsiranda neigiami, pavojingi jos tolesniam likimui socialiniai - psichologiniai ypatumai, formuojasi socialiai neigiama kryptimi. Pamažu neigiamos savybės tampa tvirtesnės, deformuoja asmenybę. Šeima vaiką per savo emocinę terpę įveda į visuomenę, jeigu tai nepavyksta, asmuo į visuomenę ateityje įsilieja daug sunkiau. Mokymo įstaigos rengia vaiką gyvenimui - suteikia reikiamų žinių,

¹¹⁷ Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindu. Visockas V., Magistro baigiamasis darbas, VPU, 2006. p.13

¹¹⁸ Ten pat, p. 15

¹¹⁹ Ten pat, p.19

įgūdžių, formuoja įsitikinimus. Mokykla turi padėti moksleivį integruoti į visuomenę, t. y. jį socializuoti, o kartu ugdyti asmenybę. Mokyklinis ugdymas yra svarbiausias reguliuojantis bei formuojantis procesas, kai jaunas žmogus keičia savo elgseną, įgyja naujų žinių. Jei mokyklinis ugdymas to neužtikrina, tai jos disfunkcija prisideda prie veiksmų, stumiančių į nusikaltimų kelią. Šiandieninėse mokyklose įgyjamų žinių gausa dažnai nesusiejama su jų gyvenimišku aktualumu, praktine nauda, mokiniui atrodo menkavertė, o neretai ir nereikalinga. Būtent tokia padėtis yra socialiai pavojinga, nes ji veikia paauglių pasirenkamą elgesį.¹²⁰

Kaip paskutinį, bet ne mažiau svarbų veiksmą galime išskirti *neigiamą žiniasklaidos įtaką* nepilnamečiams. Šiuo klausimu susirūpinta ir nacionaliniu lygiu, taip parodant, kad žiniasklaidos įtaka nepilnamečiams yra didelė problema, kadangi smurtinės scenos matomos TV ekranuose, neribojami informacijos šaltiniai, pasiekiami internetu, žaloja nepilnamečių psichiką. Priimta nauja daug atgarsio susilaukusi įstatymo „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“¹²¹ redakcija, kuri parodė, kad žiniasklaida ir apskritai informacija, gali daug prisidėti prie nepilnamečio kaip asmenybės vystymosi ir jo tolimos veiklos pasirinkimo.

Aptartas priežastis pateikia ir Babachinaitė G. (2010):¹²²

- Visuomenei ir asmenybei naudingos praktinės veiklos nebuvimas ar stoka (užimtumo stoka);
- Sunkiai auklėjamų nepilnamečių kontingentas jaunosios kartos socializacijos procese, t.y. netinkamos socializacijos sąlygos (autorės pastaba);
- Alkoholizacija ir kitos narkomanijos (toksikomanijos formos);
- Socialinės kilmės asmenybės ligos;
- Bendras vaikų sveikatingumo silpnėjimas, ypač tų, kurie gyvena netinkamomis sąlygomis;
- Konfliktiškumo, agresyvumo socialinėje aplinkoje didėjimas ir nepilnamečių konfliktiško elgesio stereotipų įsigalėjimas.

Norėdami nustatyti nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumą Telšių rajone, atlikome ekspertinį tyrimą. Ekspertais pasirinkti asmenys, kurie savo darbe susiduria su nepilnamečių nusikalstamumu ir apie nepilnamečių nusikalstamumą turi daug informacijos. Ekspertams buvo pateiktas struktūrizuotas, pusiau uždaras klausimynas. Jame be uždarų buvo suformuluoti ir keletas atvirų klausimų, į kuriuos ekspertai turėjo pateikti savo nuomonę.

¹²⁰ *Nusikalstamas veikas Lietuvoje padariusių asmenų socialiniai demografiniai bruožai*. Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 278- 279

¹²¹ LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, Nr. XI-594, 2009-12-22, Žin., 2009, Nr. 154-6959 (2009-12-28).

¹²² *Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika*, Babachinaitė G., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 380-381

Klausimynas pateikiamas 1 priede. 26 lentelėje pateikiame trumpą apibendrintą ekspertų apibūdinimą.

26 lentelė. **Ekspertų, dalyvavusių apklausoje, apibūdinimas**

Eil. nr.	Darbovietė ir pareigos	Išsilavinimas	Bendras darbo stažas	Darbo stažas su nepilnamečiais	Ar savo darbe tiesiogiai susiduriate su nepilnamečių nusikalstamumu?
1.	Telšių raj. savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja	Magistro laipsnis	17 m.	4-5 m.	Taip
2.	Telšių raj. savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus vyriausioji specialistė	Bakalauro laipsnis	17 m.	9 ir daugiau m.	Taip
3.	Telšių raj. savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus vedėjas	Magistro laipsnis	35 m.	9 ir daugiau m.	Taip
4.	Telšių raj. savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus vyresnioji specialistė	Magistro laipsnis	25 m.	9 ir daugiau m.	Taip
5.	Telšių apskrities VPK viešosios tvarkos skyriaus Prevencijos poskyrio Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės vyresnysis specialistas	Bakalauro laipsnis	12 m.	1-3 m.	Taip
6.	Pedagoginės psichologinės tarnybos psichologė	Magistro laipsnis	6 m.	6 m.	Taip
7.	Pedagoginės psichologinės tarnybos specialioji pedagogė	Aukštasis neuniversitetinis	33 m.	9 ir daugiau m.	Taip

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojantis Microsoft Office Word 2007 programa

Pagal lentelėje pateiktus duomenis matyti, kad visi apklausoje dalyvavę asmenys gali būti įvardinami kaip ekspertai. Visų respondentų išsilavinimas – aukštasis (universitetinis ir neuniversitetinis), su nepilnamečių nusikalstamumu jie susiduria savo kasdieniame darbe. Ekspertų atsakymai nebuvo testuoti, tačiau darbe analizuojami kaip kvalifikuoti, esamą situaciją parodantys teiginiai, dėl pasirinktų ekspertais respondentų veiklos.

Telšių rajone nepilnamečiai daugiausia įvykdo plėšimų ir vagysčių (nagrinėta ankstesniuose skyriuose 2.1-2.2). Šie aspektai taip pat yra sąlygoti ir bedarbystės lygio Telšių rajone. Anot Telšių darbo biržos direktoriaus Antano Černiausko 2009 metais nedarbo augimo tempai šiame regione lenkė bendrą Lietuvos vidurkį, ir buvo didžiausi nuo pat šalies nepriklausomybės atkūrimo. 2008 m. pabaigoje nedarbo lygis rajone siekė 5,5 proc., o 2009

metų gruodžio 1 d. – 14,4 procento.¹²³ Telšių rajone 2010 metais socialinę pašalpą gavo 2524 šeimos arba 5503 gavėjai. Tai 3 kartus daugiau nei 2009 m. tuo pačiu laikotarpiu.¹²⁴

Šie rodikliai rodo, kad skurdo rizikos lygis Telšių rajone siekia beveik 10,2 procento. Nedarbo lygis Telšių rajone (17,3 proc. rugsėjo 1-ai dienai) – vidutinio dydžio, tačiau aukštesnis nei vidutinis šalies nedarbo lygis, kuris siekia 14,3 proc. visų darbingo amžiaus šalies gyventojų spalio 1-ai dienai¹²⁵.

Šiuos socialinės rizikos veiksnius galime įvardinti kaip pagrindinę nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone priežastį. Šią priežastį ypač išskiria ir ekspertai, teigdami, kad dažniausiai nepilnamečiai Telšių rajone nusikalsta dėl skurdžių gyvenimo sąlygų arba dėl to, jog negali susitaikyti su tėvų perkamosios galios sumažėjimu. Tai patvirtina ir įvykdytų nusikalstamų veikų ir nusikaltimų tendencijos – (pasikartojant) dominuoja plėšimai ir vagystės. Ekspertai išskiria, kad rajono nepilnamečiai, kurie linkę nusikalsti, yra mažiau žiaurūs, jiems būdingi turtiniai nusikaltimai. Tai iliustruoja ir išnagrinėta Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo statistika.

Klausimyno, pateikto ekspertams, antros dalies „Klausimai apie darbą susijusį su nepilnamečių nusikalstamumu“ 4-5 klausimai suformuluoti, norint sužinoti ekspertų nuomonę apie pagrindines nepilnamečių nusikalstamumo priežastis Telšių rajone. Ekspertai išskyrė, kaip minėta, jog nepilnamečiai Telšių rajone daugiausia nusikalsta:

- **Dėl prastėjančios ekonominės padėties** ir didėjančio žemiau skurdo lygio ribos gyvenančių šeimų skaičiaus rajone (šis faktas įrodytas aukščiau šiame skyriuje).
- **Šeiminės priežastys.** Galime teigti, kad visų ekspertų nuomone tėvai, kurių vaikai nusikalsta, dažniausiai yra socialinės rizikos šeimos, dažnai visiškai nesidomintys apie savo vaikų veiklą ir užimtumą. Taip pat akcentuojama, kad daugiausia socialinės rizikos šeimų gyvena žemiau skurdo lygio ribos, ir tai taip pat gali būti traktuojama kaip viena nepilnamečių nusikalstamumo priežasčių. Įvardijama, kad aukštas nedarbo lygis rajone turi itin didelę reikšmę nepilnamečių nusikalstamumo lygiui. Ekspertai nurodo, kad jų nuomone tėvai neskiria pakankamo dėmesio pačiam vaikui, jo auklėjimui, neužtikrina tinkamos vaikų priežiūros, nerodo tinkamo pavyzdžio ir neskiepija bendrai priimtų vertybinių nuostatų.
- **Situacija mokykloje** ekspertų apibūdinama kaip vaikų mokymosi motyvacijos stoka, elgesio sutrikimai. Ekspertų nuomone, dažniausiai nepilnamečiai Telšių rajone nusikalsta

¹²³ 2009 . gruodžio 15 d. Vykusio seminaro – diskusijos „Ar ES paramos priemonės padės sušvelninti situaciją darbo rinkoje“ pranešimo santrauka. Pasiikiama internetu: http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/aktualijos/aktualija?lbtitem_id=090bdd53800c4160 [Žiūrėta: 2010-08-29]

¹²⁴ Ten pat.

¹²⁵ Lietuvos darbo biržos pateikiami duomenys, nedarbo tendencijos. Pasiikiama internetu: <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/Tendencija.aspx?AspXPage=g%5FED2157383B4242A4A99B1CEC2424DE29:%2540ID%3D20> [Žiūrėta: 2010-10-28]

dėl to, jog susiduria su mokymosi sunkumais, patyčiomis mokykloje ir pačių mokytojų abejingumu, stengiantis mokinius sudominti mokslu. Taip pat mokyklos nelankymas arba nereguliarus lankymas bei suprastėję mokymosi rezultatai. Ekspertai taip pat pažymi, kad viena iš nepilnamečių nusikalstamumo priežasčių, susijusių su situacija mokykloje, yra konfliktai su mokytojais.

- **Santykiai su bendraamžiais** pasireiškia skirtingais pomėgiais ir interesais tarp pačių nepilnamečių, skirtinga materialine padėtimi ir dėl to kylančių patyčių, tolerancijos „kitokiems“ stoka. Taip pat įvardijami ir tokie veiksniai kaip dažnėjantys žiaurumo protrūkiai tarp pačių bendraamžių, tačiau oficiali statistika smurtinių nusikaltimų didėjimo neparodo. Ekspertai taip pat išskiria, kad nepilnamečiai dažnai pasirenka „netinkamas“ grupes, t.y. bendrauja su neigiamą įtaką jiems darančiais socialiniais susibūrimais, dažnai, vyresniais, pilnametystės sulaukusiais asmenimis, kurie gali daryti poveikį kriminogeniniam nepilnamečio ugdymuisi.

- Visi ekspertai vieningai sutaria, kad ypatingai didelė problema su kuria susiduria Telšių rajono nepilnamečiai – **užimtumas**. Anketų atsakymuose teigiama, kad Telšių rajone stokojama nepilnamečius galinčios sudominti popamokinės veiklos, patys jaunuoliai neturi motyvacijos dalyvauti užklasinėje veikloje. Iškiriama, kad Telšių rajone nėra sudaryta sąlygų, kad nepilnamečiai galėtų užsidirbti savo poreikiams, todėl tai, kad daugelis iš nusikalstančiųjų gyvena skurdo sąlygomis ir neturi jokios galimybės patys pasigerinti buitės, taip pat skatina nusikalsti. Užimtumo problemomis ekspertai įvardija ir tai, jog trūksta probleminio elgesio vaikų iniciatyvumo resocializacijai, aktyvumo tiek užimtumo programų kūrimo procese, tiek ir dalyvavimo jau sukurtose. Laisvalaikio praleidimo formų ne mokyklose Telšių rajone stoka – taip pat viena iš priežasčių, dėl kurių nepilnamečiai nusikalsta.

- Mažiausiai ekspertai išskyrė **psichotropinių medžiagų vartojimo** priežasčių. Pagrindinėmis galima laikyti tai, jog alkoholio ir rūkalų, lengvų narkotinių medžiagų pasiekiamumas – nesudėtingas, ir dažnai tėvai toleruoja vaikų alkoholio vartojimą ar rūkalus. Galima teigti, kad kai kurių šeimų tėvų nesidomėjimas ir būtent šios problemos neidentifikavimas kaip problemos, t.y. atsakomybės stoka – skatina vaikus nusikalsti vartojant svaigalus. Ši teiginį patiprina ir išnagrinėta Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo statistika, kurioje matome, kad nuo alkoholio ar psichotropinių medžiagų apsvaigusių nusikaltusių asmenų Telšių rajone – labai mažai.

Tačiau, nepaisant to, kad nepilnamečiai nenusikalsta būdami apsvaigimo būsenoje, reikia pažymėti, jog per 2009 metus Telšių rajone nepilnamečiams buvo surašyti 77 Administracinių teisės pažeidimų protokolai iš kurių net apie 85 % Administracinių teisės pažeidimų protokolų yra surašyta pagal LR ATPK 178 str. (alkoholinių gėrimų vartojimas

viešose vietose arba girtu pasirodymas viešose vietose.). Tėvams pagal LR ATPK 181 str.(tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams) – buvo surašyti 152 protokolai. Per tą patį laikotarpį buvo nustatyti 2 elgetaujantys ir 3 valkataujantys nepilnamečiai vaikai¹²⁶.

Priežastimis, kurios sąlygoja nepilnamečių nusikalstamumo mažėjimą Telšių rajone, ekspertai įvardija tai, jog rajone veikia tinkamai sukurtos prevencinės programos; bendrai sumažėjo nepilnamečių skaičius rajone; padidėjo mokyklų indėlis prevencinėje veikloje; sumažėjo kriminogeninių grupių skaičius rajone; gerėja vaikų socializacija.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad Telšių rajone nepilnamečiai daugiausia nusikalsta dėl sunkios materialinės padėties, motyvacijos mokymuisi stokos, sudėtingų santykių šeimoje, alkoholio vartojimo. Norint spręsti minėtas problemas reikalingos prevencinės programos, kurios aptariamose kitame skirsnyje.

2.4 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija Telšių rajone

Tarptautinių žodžių žodynas (1969) nusikalstamumo prevenciją apibūdina kaip kelio nusikalstamumui užkirtimas, užbėgimas už akių.

Kaip teigia Jurgelaitienė G. (2010), kriminologai iš esmės vieningai sutaria (nuomonių skirtumai nedideli) dėl nusikalstamumo prevencijos aiškinimo. Pats žodis „prevencija“ reiškia užkirtimą, užkardymą, išvengimą. Tam tikrais veiksmais siekiama išvengti nepageidaujamo reiškinių. Prevencija apima ir nusikalstamų veikų padarytos žalos minimizavimą, sušvelninimą. Taigi prevencija visada įgyvendinama iki nusikalstamos veikos. Analogiškos priemonės, jeigu jų imamasi po nusikalstamos veikos, yra jos atžvilgiu bausmė, žalos atlyginimas ar panašiai. Sąvoka „nusikalstamumo prevencija“ paprastai apima viską, ką galima padaryti ar jau kas daroma, kad nusikalstamų veikų iš viso nebūtų arba kad jų būtų kuo mažiau. Nusikalstamumo prevencija literatūroje aiškinama kaip valstybinio arba visuomeninio pobūdžio priemonių daugiapakopė sistema, nukreipta į nusikalstamumą lemiančių priežasčių neutralizavimą (veikimo apribojimą, įtakos silpninimą), siekiant mažinti nusikalstamumo lygį. Plačiaja prasme nusikalstamumo prevencija - tai bet kokia veikla, kuri faktiškai daro teigiamą įtaką socialiniam gyvenimui, padeda palaikyti teisėtą tvarką mažindama grėsmes, nusikalstamumą arba jo keliamą žalą. Siaurąja prasme - tai priemonės, taikomos subjektų, kurie užsiima specialiai prieš nusikalstamumą nukreipta veikla.¹²⁷

¹²⁶ Telšių rajono VPK ataskaita „Apie 2009 metų nepilnamečių nusikalstamumą bei administracinius teisės pažeidimus Telšių rajone“, Telšių raj. VPK, 2010 m. p. 1

¹²⁷ *Nusikalstamumo prevencijos samprata, pagrindai ir jos rūšys*. G. Jurgelaitienė, Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 336

Nustatyta, kad jaunų žmonių padarytos nusikalstamos veikos dažniau būna agresyvios, impulsyvaus pobūdžio. O vyresnio amžiaus asmenys mažiau impulsyvūs, jie dažniau daro iš anksto suplanuotas nusikalstamas veikas. Amžius lemia žmogaus poreikius, interesus, gyvenimo būdą. Tai atsispindi ir nusikalstamame elgesyje. Socialinės padėties ir užimtumo duomenys apie nusikalstamas veikas padariusius asmenis rodo, kokie socialiniai sluoksniai ir grupės kokiose veiklos srityse dažniausiai nusikalsta ir kokios rūšies nusikalstamas veikas padaro. Nusikalsta dažniausiai palyginti žemo išsilavinimo asmenys. Dažniausiai tai rodo jų žemą kultūros lygį, socialinį statusą, bendravimo ratą, gyvenimo tikslų įgyvendinimo būdus. Buvimas nusikaltėliu taip pat yra vienas iš socialinių vaidmenų. Ši savybių grupė dar vadinama socialinėmis kultūrinėmis arba socialinėmis funkcinėmis savybėmis. Jos apima duomenis apie nusikaltėlio kultūrą, gyvenimo orientaciją, nuostatas, bendravimą ir panašiai. Kai kurie kriminologai išskiria ir fiziologines, biologines nusikaltėlio asmenybės struktūros savybes, kurios apibūdina įvairias nusikaltėlio fizines ir psichines anomalijas, turinčias įtakos nusikalstamam elgesiui.¹²⁸ Todėl kuriant prevencines programas reikia atsižvelgti į minėtus veiksnius, lemiančius nusikalstamumą kaip reiškini.

Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje nusikalstamumo prevencijos sąvoka apibrėžiama kaip „poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pabalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis“.¹²⁹

Kaip vienas iš tokių prevencinių priemonių (arba kovos priemonių su nepilnamečių nusikalstamumu) nacionaliniu lygiu – 2010 metais liepos 1 dieną buvo pakeistas 2008 m. priimtas LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, kuriame įgalintos nuostatos, kad administracijos direktorius gali skirti vaikui minimalias ir vidutines priežiūros priemones (minimalios: specialisto darbas (konsultacijos) su vaiku; įpareigojimas lankyti vaikų dienos centrą; įpareigojimas dalyvauti socialinio ugdymo, reabilitacijos, integracijos, prevencijos ir kitose programose; įpareigojimas iki 16 metų mokytis pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas; vidutinės: atidavimas į stacionaraus pobūdžio vaikų socializacijos centrą). Telšių rajono savivaldybė viena iš pirmųjų pradėjo vadovautis šio įstatymo nuostatomis. Sudaryta Prevencinio darbo koordinavimo grupė, kurios sudėtyje yra ir Vaiko teisių apsaugos skyriaus (toliau – VTAS) atstovas. Vadovaujantis šio įstatymo 10 straipsnio 3 punktu VTAS atstovas teikia išvadą dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonių skyrimo, prieš tai išklausius vaiko

¹²⁸ *Nusikaltėlio asmenybės samprata ir struktūra*, Galinaitytė J., Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p.253

¹²⁹ *Nusikalstamumo prevencijos samprata, pagrindai ir jos rūšys*. G. Jurgelaitienė, Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0, p. 337

nuomonės. Per 2009 m. pateikta 11 išvadų dėl minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo. Iš jų 4 nepilnamečiams nepavykus pasiekti teigiamų elgesio pokyčių pateiktos 4 išvados dėl minimalios priežiūros priemonių pratęsimo ir pateiktos 3 išvados dėl vidutinės priežiūros priemonių taikymo 3 mūsų rajono nepilnamečiams. Per 2010 m. I pusmetį pateiktos 3 išvados dėl minimalios priežiūros priemonių taikymo ir 1 išvada dėl vidutinės priežiūros priemonių taikymo. Ne visada minimalios priežiūros priemonių taikymas duoda teigiamų rezultatų. Problema šiuo atveju yra ta, kad dažniausiai Telšių rajone minimalią priežiūrą vykdo (dėl darbuotojų stokos) tas pats mokyklos socialinis pedagogas, ar psichologas, kurie jau ir prieš tai dirbo su tuo nepilnamečiu. Nuo įstatymo taikymo pradžios Telšių rajone minimalios priežiūros priemonės skirtos 25 nepilnamečiams, vidutinės – 8 nepilnamečiams.

Pasak vieno iš tyrime dalyvavusių ekspertų, Lietuvoje vykdomos šios pagrindinės nepilnamečių nusikaltimų prevencinės programos, kuriose dalyvauja Lietuvos viešosios policijos biuro Prevencijos veiklos skyrius: Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa; Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa; Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programa (tęsiama nuo 2003 metų); Vaikų ir jaunimo socializacijos programa; Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programa (tęsiama nuo 2005 metų).

Vaikų užimtumas ir prevencinė veikla turi tapti vietos bendruomenių uždaviniu, o suinteresuotų institucijų veikla šioje srityje turi būti vienijama ir koordinuojama. 2004 m. balandžio 14 d. Švietimo ir mokslo ministro (toliau – ŠMM) ir Lietuvos policijos generalinio komisaro bendru įsakymu buvo įsteigta koordinacinė darbo grupė, kuri jungia vaikų ir jaunimo užimtumu bei prevencine veikla besirūpinančių žinybų, savivaldos, nevyriausybinių organizacijų atstovus (toliau – NVO). Koordinacinės darbo grupės uždavinys – telkti bendras mokyklų, policijos, vietos bendruomenių, seniūnijų, NVO jėgas užimant vaikus po pamokų, atostogų metu, organizuojant moksleivių teisinį švietimą, dirbant su socialinės rizikos šeimomis bei nusikalsti linkusiais vaikais ir jaunuoliais. Paminėtina ir Nacionalinė nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programa, kurioje akcentuojama, kad teigiamų kriminogeninės situacijos poslinkių galima tikėtis tik pasiekus pažangos socialinėje – ekonominėje bei kultūrinėje – dvasinėje srityje. Siekiant šio tikslo, programoje numatytos socialinės – ekonominės ir teisinės politikos kryptys, orientuotos į nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės uždavinių įgyvendinimą. Sprendžiant minėtus klausimus, šalyje įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LRV) patvirtintos įvairios nacionalinės programos. Tai ir 1997 m. kovo 6 d. LRV nutarimas Nr. 197 „Dėl Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos“, kuriuo ir patvirtinta minėta Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa. Ilgalaikis šios programos tikslas – iš esmės pagerinti šalyje vaiko teisių bei interesų apsaugą ir sumažinti nepilnamečių

nusikalstamumo lygį. Artimiausias tikslas – sukurti veiksmingą vaiko teisų apsaugos ir nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemą, kuri reguliuotų socialinės aplinkos įtaką vaikui.¹³⁰

Kaip teigia vienas iš ekspertų savo anketoje, galima išskirti šias prevencinio poveikio nusikalstamumui ir nusikaltimui kryptis:

1) nusikalstamumo prevencijos socialines priemones - priemones nukreiptas prieš nusikalstamumo priežastis ir asmens polinkį nusikalsti.

2) nusikaltimų situacijų prevencines priemones - saugios priemonės, trukdančios padaryti nusikaltimus ir priemonės slopinančios asmenų interesą įvykdyti nusikalstamus ketinimus.

3) visuomenės dalyvavimas nusikalstamumo ir nusikaltimo prevencijoje, plėtojantis savivaldos galimybes sumažinti nusikalstamumą, derinant situacijų šalinimo priemones ir nusikalstamumo prevencijos soc. priemones.

Justickis V. (2001)¹³¹ ir Čepas A. (1986)¹³² prevenciją išskiria pagal taikymo momentą ir siūlo skirstyti į pirminę, antrinę ir tretinę. Ankstyvoji (pirminė) prevencija suprantama kaip bet kokių negatyvių socialinių reiškinių neutralizavimas. Antrinė prevencija (pavyzdžiui, patyčių prevencija mokyklose) skirta neutralizuoti tuos veiksnius, kurie gali sąlygoti konkretaus pažeidimo padarymą. Tretinė arba nusikaltimų recidyvo prevencija siekiama neutralizuoti veiksnius, kurie gali lemti pakartotinio nusikaltimo padarymą.

Šiame magistro darbe mes kalbame apie pirminę ir antrinę prevenciją. Ankstesniame skirsnyje pristatytos ekspertų apklausos rezultatai rodo, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai Telšių rajone skiriamas didelis dėmesys ir tai viena priežasčių, kodėl jau antri metai Telšių rajone (2008-2010 m.) mažėja nepilnamečių nusikalstamumas. Siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą Telšių rajone jau 10 metų vykdoma prevencinė programa „Stabdyk nusikalstamumą“, kasmet organizuojamas teisinių žinių konkursas „Temidė“, o taip pat organizuojamas piešinių konkursas „Kaip aš įsivaizduoju policiją“, nuolat vyksta glaudus policijos bendradarbiavimas su švietimo įstaigomis, kuriose rengiami prevenciniai renginiai, paskaitos prevencinėmis temomis bei profilaktiniai pokalbiai. Taip pat VPK yra įkurtas Jaunųjų policijos rėmėjų (toliau – JPR) būrys Buožėnų pagrindinėje mokykloje, kur moksleiviai dirba prevencinį darbą kaip mediatoriai.

Be jau išvardintų kelių prevencinių programų, rajone vykdomos dar keliolika programų, kurios pateikiamos 27 lentelėje.

¹³⁰ *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje*, Nedzinskas E., Janušauskas A., Vadyba, 2008, 2(13), p. 107-108, ISSN 1648-7974.

¹³¹ *Kriminologija*, II d., Justickis V., 2001, p. 25-36

¹³² *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*, Čepas A., 1986, p. 27

27 lentelė. Telšių rajone 2010 m. vykdytos prevencinės programos.

Programos pavadinimas	Programoje dalyvaujančių mokyklų pavadinimai ir įsitraukusių mokinių skaičius
1. „Zipio draugai“ – ankstyvosios prevencijos ir socialinio emocinio ugdymo programa 5-7 metų vaikams	Janapolė 9, Eglutė 37, Germantas11, Žemaitukas 29, Krantas*, Ryškėnai15
2. „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ (pradinės klasės). L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė, O. Rugevičienė. 2004 m.	Buožinai 27, Atžalynas 98, Germantas 171, Žarėnų 22, Ubiškė*,Rainiai 28
3. „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ (V-VIII kl.). L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė, A. Davidavičienė. 2005 m.	Buožėnai33, Atžalynas123, Žarėnų33, Jaunimo22
4. „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ (IX-XIII kl.). L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė, I. Pilkauskienė. 2005 m.	Buožėnai19, Žemaitė30, Jaunimo12
5. „Įveikiame kartu“ – į vaiko ir šeimos socialinių įgūdžių ugdymą orientuota ankstyvosios prevencijos programa 7-9 metų vaikams	V. Borisevičiaus133, Pavandenė32,
6. „Antras žingsnis“ („Sekond step“– socialinių emocinių įgūdžių ugdymo programa 1-4 kl. mokiniams	
7. „Gera pradžia“ („Step by step“)- į vaiką bei šeimą orientuota metodika 1-4 kl. mokinių ugdymui	Germantas 20, Eglutė 70,
8. Saugaus eismo programa bendrojo lavinimo mokyklos I-VIII klasėms, patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2006 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. ISAK-1030, (Žin., 2006, Nr. 61-2235)	Buožinai 59, Ryškinai 76, V. Borisevičiaus 580,Viešvėnų 155, Germantas 300, Džiugas 340, Kaunatava 38, Pavandenė 72, Krantas 230, Ubiškė*, Saulėtekis184, Rainiai 28 Žemaitukas66, Luokė84
9. „Paauglystės kryžkelės“ – Lions Quest gyvenimo įgūdžių ugdymo programa 5-8 klasių mokiniams	Krantas*,Eigirdžiai*,
10. „GYVAI“ (UNPLUGGED) – tabako, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo prevencijos programa 12-14 metų mokiniams (Asociacija Mentor LIETUVA)	
11. OLWEUS – smurto ir patyčių prevencijos programa	Atžalynas 827, Džiugas 860, Ateitis 423, Varnių 292
12. „Linas- pagalba vaikams“ – psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa 6-12 (15) metų vaikams	
13. „Tiltai“ – paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa. N. Strulienė. 2007 m.	V.Borisevičiaus 15, Ateitis 6, Krantas 30-8kl, Varnių 11, Žarėnų 20, Luokė28
14. „Sniego gniūžtė“ – psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir socialinių	

įgūdžių ugdymo programa 8-12 klasių mokiniams	
15. Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2007 m. vasario 7 d. įsakymu Nr. ISAK- 179 (Žin., 2007, Nr. 19-740)	Viešvėnai 30, Germantas 25, Žemaitė 120, Krantas*, Varnių 50, Luokė27
16. Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa, patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymu. Nr. ISAK- 494 (Žin., 2006, Nr. 33-1197)	Buožinai 19, Atžalynas 827, Ryškėnai 15, V.Borisevičiaus 580, Viešvėnai 187, Germantas 171, Nevarėnai 300, Žemaitė 370, Eglutė 180, Džiugas 860, Kaunatava 95, Ateitis 160, Pavandenė 90, Krantas*, Varnių 70, Eigirdžiai*, Žarėnų*, Ubiškė*, Saulėtekis 184, Žemaitukas 185, Luokė128, Rainiai 28
17. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programa tėvams, patvirtinta Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktorės 2007 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. (1.3) V-263	Viešvėnai20, Žemaitė100, Kaunatava42,
18. Mokykla tėvams ir auklėtojams“ – tėvų ir auklėtojų ugdymo įgūdžių mokymo programa (vykdo Vilniaus pedagoginė psichologinė tarnyba)	Krantas* Džiugas12,20, Atžalynas
19. Gordon Training International „Tėvų efektyvumo ugdymo programa“ („Parent effectiveness training“ P.E.T.)	
20. „Kaip nuo narkomanijos apsaugoti „Svajonių mokyklą“ – skirta ŽIV/AIDS prevencijai įgyvendinti 7-10 kl. mokiniams. S. Čaplinskas, L. Stonienė	
21. „Stalker“ – vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programa 11-18 metų mokiniams, nukreipta į stabilaus gyvenimo pozicijos formavimą, apsaugančią nuo narkotikų, alkoholio ir tabako vartojimo	
22. „Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo prevencijos vykdymas ugdymo įstaigose, taikant sobriologijos mokslo pasiekimus	Germantas50, Jaunimo46

Šaltinis: Telšių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėjos pateikta informacija.

Kaip matyti, prevencinių programų Telšių rajone vykdoma daug, ir į jas įtraukiamas nemažas skaičius nepilnamečių. Tiek ekspertų, tiek ir mūsų nuomone, prevencijai reikėtų skirti dar daugiau dėmesio. Norint sukurti veiksmingas nepilnamečių prevencijos programas, reikėtų daugiau dėmesio skirti šeimos ir nepilnamečio tarpusavio santykių problemoms spręsti. Jau mokyklos pradinėse klasėse reikėtų pradėti aktyvinti prevencinį darbą: aktyviau dirbti su vaikais ir jų tėvais; ugdyti tiek tėvų, tiek vaikų atsakomybės jausmą; gilinti vaikų ir tėvų tarpusavio

santykius, skiepijant šeimos vertybių svarbą. Daugiau atsakomybės, kad būtų pažabotas nepilnamečių šlaistymasis gatvėmis, būrimasis į nusikalstamas grupuotes, įtraukiant ir policijos įstaigas, ir švietimo įstaigas, ir vietos bendruomenes bei tėvų iniciatyvines grupes. Šiuos minėtus aspektus daugiausiai išskyrė ir patys tyrime dalyvavę ekspertai.

Šių programų efektyvumo negalime konstatuoti, kadangi reikėtų atlikti išsamų tyrimą, kurio atlikimas – nebuvo vienas iš šio magistro darbo tikslų ar uždavinių.

Manome, jog nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencijos procesas Telšių rajone - pagrįstas prevencinių iniciatyvų planavimu, jų realizavimu bei vertinimu, tačiau stinga finansinių ir žmogiškųjų išteklių tinkamam jų įgyvendinimui. Telšių rajone, anot ekspertų, vadovaujamosi nuostata, kad kompetentingos institucijos turi įrodyti, jog vaiko - teisės pažeidėjo įkalinimas neišvengiamas ir jokios alternatyvios kriminalinei bausmei poveikio priemonės tinkamai neįtakos vaiko, pažeidusio įstatymą, priešingu atveju manoma, kad pakaks prevencinių programų.

Apibendrinant galime teigti, kad Telšių rajone egzistuojantis nepilnamečių nusikalstamumas – mažėja, kadangi veikia ne tik gerai parengtos prevencinės programos, tačiau ir į prevencinį procesą sujungiamos visos instancijos: mokyklos, švietimo skyrius, vaiko teisių apsaugos skyrius, bendruomenės seniūnijose, policijos įstaigos. Labiausiai trūksta tėvų įsitraukimo į prevencinį procesą ir didesnių finansinių galimybių prevencinėms programoms įgyvendinti, tačiau dabartinė ekonominė situacija neleidžia skirti daugiau lėšų iš biudžetinių asignavimų, tuo tarpu alternatyvą galima surasti pritraukiant ES lėšas.

IŠVADOS

1. Telšių rajono 2005-2009 metų nepilnamečių nusikalstamumo lygis buvo aukštesnis nei Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. 2007 metais užfiksuotas didelis nepilnamečių nusikalstamumo lygio pakilimas, kurio priežastimi (iškelta prielaida) tapo staigus bedarbių skaičiaus padidėjimas (daugiau nei 2,5 karto) minėtais metais.
2. Išanalizavus 2005-2009 metų Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo statistinius duomenis darytina išvada, kad nepilnamečių nusikalstamumas nuo 2007 metų – mažėja. To priežastimis (prielaida) gali būti laikoma ir prevencinių programų efektyvumas (netirta), ir tai, jog mažėja bendras nepilnamečių gyventojų skaičius rajone.
3. Telšių rajono nepilnamečių 2005-2009 metų nusikalstamumui būdingi turtiniai nusikaltimai (tai atitinka bendrąsias Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas) – daugiausiai padaro plėšimų ir vagysčių. Vagystės išsiskiria tuo, jog dažniausiai vagiama įsibraunant į gyvenamąsias patalpas.
4. Pagrindinėmis priežastimis, dėl ko nusikalsta nepilnamečiai Telšių rajone, laikytina tai, jog didėja žemiau skurdo lygio ribos gyvenančių šeimų skaičius rajone ir prastėja nepilnamečių santykiai šeimoje (per mažai skiriamas tėvų dėmesys, prastėjanti ekonominė padėtis, vertybinių nuostatų stygius).
5. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai Telšių rajone skiriamas didelis dėmesys. Vykdomas didelis skaičius įvairių prevencinių programų, apjungiančių švietimo, policijos, vaikų teisių apsaugos institucijas, tačiau trūksta užimtumo programų ir pačių nepilnamečių įsitraukimo į prevencinę veiklą.

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Rekomenduojame Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo valdymui plačiau naudoti užimtumo programas nepilnamečiams, įtraukiant pačius nepilnamečius į tokių programų kūrimą (tai galima atlikti apklausus rajono nepilnamečius, išskiriant grupes pagal amžių ir gyvenamą vietą ir išsiaiškinant jų poreikius) ir įgyvendinimą. Tikslinga į programų kūrimą ir planavimą pritraukti ne tik seniūnijose veikiančias bendruomenes, bet ir pačių nepilnamečių šeimas. Kuriant programas būtina atsižvelgti į Telšių rajono nepilnamečių būdingus bruožus: amžiaus grupes, mokyklos nelankančių vaikų bendrus bruožus. Tikslinga apklausti nepilnamečius ir išsiaiškinti, kokios veiklos jiems labiausiai trūksta, kur tikslingiausia vykdyti užimtumo programas: mokyklose ar steigiant laisvalaikio centrus.

Šiai veiklai finansuoti galima pasitelkti ES paramos lėšas, tinkamiausia pritraukti Europos socialinio struktūrinio fondo paramą, mažinant socialinę atskirtį rajone (Lisabonos strategijos vienas iš pagrindinių tikslų). Tinkamiausia 2007-2013 metų programavimo periodo 1 programos „Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa“, 1.2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ priemonė "VP1-2.3-ŠMM-04-V Kokybiškos mokymosi psichologinės, specialiosios ar socialinės pedagoginės ir kitokios pagalbos besimokantiems teikimas, didinant mokymosi visą gyvenimą paslaugų prieinamumą" (daugiau informacijos:

<http://www.esparama.lt/2007->

[2013/lt/gaires/priemones/priemone?priem_id=000bdd5380003d5e](http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/gaires/priemones/priemone?priem_id=000bdd5380003d5e)).

NAUDOTA LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje (2006/C 110/13). Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2006/c_110/c_11020060509lt00750082.pdf
2. JT nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės) http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Havanos%20taisykles.htm
3. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės) 2.2 str./ Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. T 4.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Valstybės žinios. 1995, Nr. 1-1.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.// Valstybės žinios, 2007, Nr. 81-3313.
6. Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas. // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucija. // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
8. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas „Dėl JTO vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“.// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
9. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948.
10. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996-03-14, Nr. I-1234. Žin., 1996, Nr. 33-807 (vėliausia redakcija: Nr. X-672, 2006-06-08, Žin., 2006, Nr. 72-2688 (2006-06-28))
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 18 d. nutarimu Nr. 1179 patvirtinta
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 “Dėl nepilnamečių justicijos 2004-2008 m. programos patvirtinimo“.// Valstybės žinios, 1995, Nr. 39-971.
13. LR baudžiamojo kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, 2004.
14. Respublikos baudžiamasis kodeksas. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 18-147.
15. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programa. – Valstybės žinios, 2003, Nr. 90-4076.
16. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas.// Valstybės žinios, 2007-07-19, Nr. 80- 3214 Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. Nr. IX-1383 nutarimas „Dėl

nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2003, Nr.32-1318.

17. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
18. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1685.

Specialioji literatūra

1. Babachinaitė G., Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija . – Jurisprudencija, Mokslo darbai, T 27(19), Lietuvos teisės universitetas. – Vilnius, 2002
2. Babachinaitė G., Nepilnamečių teisės pažeidimų kriminologinė charakteristika, Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0
3. Babachinaitė G., Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje, Jurisprudencija, Mokslo darbai, 1(103), MRU. – Vilnius, 2008
4. Babachinaitė G., “Youth Violence and its Causes in Lithuania”. In “Youth Violence: New Patterns and Local Responses - Experiences in East and West (editors Frieder Dunkel, Kirstin Drenkhahn).-“Schriften zum Strafvollzug, Jugendstrafrecht und für Kriminologie”, band (tomas) 15.- Lehrstuhl für Kriminologie an der Ernst – Moritz – Arndt-Universität Greifswald, Printen in Germany, Forum Verlag Godesberg, 2003
5. Čapliginaitė E., Vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemos Telšių apskrityje, Magistro baigiamasis darbas MRU, 2004.
6. Čepas A., Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai, 1986
7. Česnaitytė I., NPLC informacinis leidinys, 2006 m. liepa, Nr. 2
8. Dapšys A., Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. Teisės problemos. 1993, Nr. 1
9. Dapšys A., Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys. Teisės problemos, 1994
10. Drakšas R., Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Vilnius, Eugrimas, 2005
11. Drakšienė A., Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte. Teisė (32) 1998
12. Galinaitytė J. Nusikalstamumo priežastingumas. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0
13. Galinaitytė J., Nusikalstamas veikas Lietuvoje padariusių asmenų socialiniai demografiniai bruožai. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0

14. Galinaitytė J., Nusikaltėlio asmenybės samprata ir struktūra, Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0
15. Galinaitytė J., Rudzkis T., Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema, Jurisprudencija. 2005, t. 70(62)
16. Gegužytė V., Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos įstaigose. Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2008
17. Grunulaitė E., Nusikalstamumas didžiuosiuose Lietuvos miestuose: lyginamoji analizė. Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2009. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-28]
18. Jatkevičius A., Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, Socialiniai mokslai, Teisė 01S, 2003.
19. Jurgelaitienė G., Nusikalstamumo prevencijos samprata, pagrindai ir jos rūšys. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0
20. Justickis V., Kriminologija: Vadovėlis, 1 dalis. Vilnius, 2001. P. 10
21. Kriminologija, vadovėlis, autorių kolektyvas, MRU leidykla, 2010, ISBN 978-9955-19-178-0
22. Kriminologija, ats.red. Bluvšteinas J. Vilnius: Pradai, 1994
23. Kuginytė-Arlauskienė I., Gegužytė V., Nepilnamečių socializacijos problemos pataisos įstaigose. Socialinis darbas, mokslo darbai 8(1), 2009, MRU
24. Kuznecova N. F., Problemos, aktualijos, patarimai, informacija, 1998
25. Kvieskienė G., Pozityvioji socializacija. Vilnius: VPU Leidykla, 2005, ISBN 9955-20-021-9
26. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Autorių kolektyvas. Vilnius: TIC, 2004, kn.1: bendroji
27. Michailovič I., Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. daktaro disertacijos santrauka, 2001
28. Moffitt, T. E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P., & Stanton, W., Childhood-onset versus adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18 years. Development and Psychopathology, 8, 1996
29. Naidionova V., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus, VU, 2007 Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa0001:E.02~2007~D_20081203_204531-95740/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta: 2010-10-03]

30. Nedzinskas E., Janušauskas A., Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje, Vadyba, 2008, 2(13), ISSN 1648-7974
31. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Pasiekiama internetu: <http://www.nplc.lt/lit/lit57/lit57.pdf> [Žiūrėta: 2010-08-25]
32. Nepilnamečių nusikalstamumas. Vilnius: Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 2001
33. Pakštaitis L., Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo bei taikymo problemos. Jurisprudencija, Mokslo darbai, T 8(98), MRU, Vilnius, 2007 p.13-19.
34. Pakštaitis L., Trends in the Practical Implementation of Criminal Responsibility of Juveniles According to the Criminal Law of Lithuania. In Socialinių mokslų studijos/Social science studies, ISSN 2029-2244, Mykolas Romeris university, 2009.
35. Patterson, G. R., & Yoerger, K. in J. B. Reid, G. R. Patterson, & J. Synder (Eds.), A developmental model for early- and late-onset delinquency. Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention , 2002
36. Peleckienė J., Nepilnamečių nusikalstamumo socialiniai aspektai. Magistro baigiamasis darbas, VPU, 2007. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-11-03]
37. Prišmantas R., Nusikalstamumas Jurbarko rajone. Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2006. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070102_131703-65825/DS.005.0.02.ETD [Žiūrėta: 2010-10-03]
38. Rimkus V., Aspects of social support in families of delinquent and non-delinquent children. Klaipėda university In Tiltai (2), 2008. ISSN1393-3137
39. Rimkus V., Social support characteristics of delinquents' social network. Klaipėda university In Tiltai (1), 2010. ISSN1393-3137
40. Rudzkis T., Nusikalstamumo rodikliai. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010., ISBN 978-9955-19-178-0 , p. 128-129
41. Rudzkis T., Nusikalstamumo rodikliai. Kriminologija, vadovėlis, MRU leidykla, 2010 ., ISBN 978-9955-19-178-0
42. Sabalienė A., Mažamečių padarytų baudžiamųjų veikų kriminologinė analizė Šiaulių apskrityje, Magistro baigiamasis darbas, MRU, 2006. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070117_135632-59886/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-23]
43. Sakalauskas G. , Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės formų taikymo prielaidos Lietuvoje. Iš: Teisės problemos: mokslinis praktinis žurnalas. Vilnius: leidykla UAB „Vilniaus spauda“, 2006, 54 tomas

44. Sakalauskas G., Nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma Lietuvoje. Leidinyje „Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga“. Vilnius, 2001. P. 134-140. ISBN 9955-9373-0-0
45. Sakalauskas G., Tarptautiniai standartai nepilnamečių justicijoje Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys. NPLC, JTVP. Vilnius, 2007. ISBN 978-9955-668-94-7
46. Sakalauskas G., Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis (Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Rusija, Estija) (kartu su S. Gečėniene, A. Jatkevičium, I. Michailovič). Vilnius, 2001. – P. 125. ISBN 9986-567-60-2
47. Sakalauskas G., Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija (kartu su S. Gečėniene, B. Gruževskiu, B.Čėsnaite, V. Kalpoku, I. Michailovič, A. Malinauskaite, J. Šliužiene, A. A. Švedu, L. Vaicekauskaite, D.Veličkienė). Vilnius, 2000. – P. 200 ISBN 9986-9250-1-0
48. Sakalauskas G., Vaikų ir jaunimo nusikalstamumas. Leidinyje „Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001“. Vilnius, 2001
49. Sakalauskas G., Vaikų nusikalstamumas. Publicistiniame mėnraštyje „Mokykla“. 2000 m. Nr. 3(646)
50. Smolinas M., Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos realizavimo kokybė bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje, VPU, 2010
51. Sniečkutė M., Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima. Sociumas. 2000
52. Stundžia G., Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos. Magistro baigiamasis darbas, VU, 2007. Prieiga: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-23]
53. Telšių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus pranešimas spaudai (2010-09-05). Pasiekiamas internetu: http://www.telsiai.lt/go.php/lit/VISUOMENEI_NAUDINGI_DARBAI/2432 [Žiūrėta: 2010-10-23]
54. Telšių rajono VPK ataskaita „Apie 2009 metų nepilnamečių nusikalstamumą bei administracinius teisės pažeidimus Telšių rajone“, Telšių raj. VPK, 2010
55. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000
56. Vaitekūnas S., Bukauskaitė A., Jaunimo nusikalstamumas: geografinis aspektas. Klaipėdos universitetas, Tiltai (4), 2008. ISSN1393-3137
57. Vileikienė E., Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į linkusius nusikalsti nepilnamečius. In Socialinis darbas, mokslo darbai Nr. 9(1), 2010, MRU

58. Vileikienė E., Sociologinė nepilnamečių justicijos analizė Lietuvoje. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, Socialiniai mokslai/Sociologija 05S, 2006.
59. Visockas V., Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindu. VPU, 2006. P.10
60. Visuotinė lietuvių enciklopedija, XI tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007
61. Zabeliauskas D., Žiniasklaidos ir paauglių delinkventinės elgsenos ryšys. Magistro baigiamasis darbas, VDU, 2008. Prieiga http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100225_142114-01915/DS.005.0.01.ETD [Žiūrėta: 2010-08-23]
62. Žemaitaitytė I., Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas. In Socialinis darbas, mokslo darbai Nr. 5 (2), 2006, MRU
63. Žukauskienė R., Kriminalinio elgesio psichologija: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. ISBN 9955-19-045-0.

Statistiniai duomenys:

1. 2009 gruodžio 15 d. Vykusio seminaro – diskusijos „Ar ES paramos priemonės padės sušvelninti situaciją darbo rinkoje“ pranešimo santrauka. Pasiikiama internetu: http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/aktualijos/aktualija?lbitem_id=090bdd53800c4160 [Žiūrėta: 2010-10-25]
2. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenų bazės: http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2010&menuo=8®ionas=50#chat [Žiūrėta: 2010-12-03]
3. Lietuvos darbo biržos pateikiami duomenys, nedarbo tendencijos. Pasiikiama internetu: <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/Tendencija.aspx?AspXPage=g%5FED2157383B4242A4A99B1CEC2424DE29:%2540ID%3D20> [Žiūrėta: 2010-12-03]
4. Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė. VRM Viešojo saugumo politikos departamento Viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyrius, 2010. Pasiikiama internetu: http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/korteles/analize_apie_vai_kus_2009.pdf [Žiūrėta: 2010-12-03]
5. Statistikos departamento pateikiami duomenys už 2005- 2009 metus. Pasiikiama internetinė prieiga: http://db1.stat.gov.lt/statbank/Graphics/MakeGraph.asp?gr_type=2&gr_stacked=1&gr_width=600&gr_height=400&gr_fontsize=11&menu=y&PLanguage=0&pxfile=2010830209495532951M3170201.px&wonload=600&honload=400&rotate= [Žiūrėta: 2010-12-03]

Popovič D., Nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinė analizė Telšių rajone / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. G. Babachinaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 84 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone 2005-2009 metais kriminologinė situacija. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu išanalizuotos nepilnamečio sąvokos ir nepilnamečių nusikalstamumo sampratos, nepilnamečio teisės pažeidėjo statusas. Antroje dalyje nagrinėjama nepilnamečių nusikalstamumo situacija Telšių rajone 2005-2009 metais palyginant ją su bendra Lietuvos situacija. Pateikiami nepilnamečių nusikalstamumo Telšių rajone pagrindiniai rodikliai (būklė, lygis, dinamika, struktūra) statistiškai išanalizuoti, aptariami nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas Telšių rajone, pagrindiniai bruožai, išskiriamas priežastingumas, remiantis ekspertiniu tyrimu, aptiriamos nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonės.

Pagrindiniai žodžiai: nepilnamečiai, nepilnamečių nusikalstamumas, prevencija, nepilnamečių nusikalstamumo būklė, nepilnamečių nusikalstamumo lygis.

Popovič D., Juvenile delinquency in Telšiai district: criminological analysis / Master Thesis in Law and Management. Supervisor prof. G. Babachinaite. – Vilnius, Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 84 p.

ANOTATION

Master's work presents criminological analysis of juvenile delinquency in the Telšiai district in the year 2005-2009. In the first part of the work theoretical background of juvenile and juvenile delinquency is analysed. Second part submits main indicators of juvenile delinquency in the Telšiai district covering period of the year 2005 to 2009 that are compared to the same indicators of the whole Lithuanian juvenile delinquency. Main indicators, such as age of the juveniles, level of juvenile delinquency as well as dynamics and structure are being analysed and presented as a statistical research. Features of the juveniles who committed crimes common for Telšiai district are analysed and presented together with the main reasoning for the juvenile delinquency as itself. Reasoning is based on the research of an experts questioning. Work is finished with analysis of prevention programs used in Telšiai district.

Keywords: juvenile, juvenile delinquency, prevention, status of the juvenile delinquency, level of the juvenile delinquency.

Popovič D., Nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinė analizė Telšių rajone / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. G. Babachinaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 84 p.

SANTRAUKA

Nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone yra aktualus tuo, kad mokslškai nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone nebuvo nagrinėtas, taip pat, nėra atskirų darbų, kuriuose būtų ištirtas šio geografinio regiono nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumas, paplitimas ir kiti kriminologiniai aspektai. Tyrimo objektas – nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone. Problema - kiekvieno šalies rajono nusikalstamumo lygis, jo kriminologinė sudėtis, aktualus ir opus klausimas. Nepilnamečių nusikalstamumas yra viena iš sudėtinių nusikalstamumo dalių, tačiau dėl asmenų, kurie vykdo nusikaltimus amžiaus ir atsakomybės prieš baudžiamuosius įstatymus, tai yra ypatingo dėmesio reikalaujantis reiškinys. Tyrimo tikslas – atlikti ir pateikti kriminologinę Telšių rajono nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų analizę. Pagrindiniai uždaviniai išanalizuoti ir pateikti nepilnamečių, nusikalstamumo ir nepilnamečių nusikalstamumo sampratas; pateikti nepilnamečio teisės pažeidėjo statusą remiantis teisės aktais; išanalizuoti pagrindinius nepilnamečių nusikalstamumo rodiklius Telšių rajone; pateikti nusikalstamas veikas padariusių nepilnamečių Telšių rajone pagrindinius bruožus; išanalizuoti priežastis, lemiančias nepilnamečių nusikalstamumą Telšių rajone; pateikti galimus nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos būdus Telšių rajone. Atlikus tyrimą nustatyta, kad Telšių rajono 2005-2009 metų nepilnamečių nusikalstamumo lygis buvo aukštesnis nei Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo lygis. 2007 metais užfiksuotas didelis nepilnamečių nusikalstamumo lygio pakilimas, kurio priežastimi (iškelta prielaida) tapo staigus bedarbių skaičiaus padidėjimas (daugiau nei 2,5 karto) minėtais metais.

Išanalizavus 2005-2009 metų Telšių rajono nepilnamečių nusikalstamumo statistinius duomenis darytina išvada, kad nepilnamečių nusikalstamumas nuo 2007 metų – mažėja. To priežastimis (prielaida) gali būti laikoma ir prevencinių programų efektyvumas (netirta), ir tai, jog mažėja bendras nepilnamečių gyventojų skaičius rajone. Telšių rajono nepilnamečių 2005-2009 metų nusikalstamumui būdingi turtiniai nusikaltimai (tai atitinka bendrąsias Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas) – daugiausia padaroma plėšimų ir vagysčių, iš kurių vagystės išsiskiria tuo, jog dažniausiai vagiama įsibraunant į gyvenamąsias patalpas. Pagrindinėmis priežastimis, dėl ko nusikalsta nepilnamečiai Telšių rajone, laikytina tai, jog didėja žemiau skurdo lygio ribos gyvenančių šeimų skaičius rajone ir prastėja nepilnamečių santykiai šeimoje (per mažai skiriamas tėvų dėmesys, prastėjanti ekonominė padėtis, vertybinių

nuostatų stygius). Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai Telšių rajone skiriamas didelis dėmesys. Vykdomas didelis skaičius įvairių prevencinių programų, apjungiančių švietimo, policijos, vaikų teisių apsaugos institucijas, tačiau trūksta užimtumo programų ir pačių nepilnamečių įsitraukimo į prevencinę veiklą.

Darbą sudaro įvadas, du skyriai, 6 skirsniai, išvados, siūlymai. Darbe pateikiamos 27 lentelės, 4 paveikslai ir 4 priedai. Darbo apimtis – 83 puslapiai.

Popovič D., Juvenile delinquency in Telšiai district: criminological analysis /Master Thesis in Law and Management. Supervisor prof. G. Babachinaite. – Vilnius, Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 84 p.

SUMMARY

Juvenile delinquency in Telšiai district is a topical question due to the reason that it has never before been analysed scientifically. There are no scientific works that would present causality, distribution or other criminological aspects of the juvenile delinquency in this geographical region. The object of this study is juvenile delinquency in Telšiai district. The problem of the work – the level of criminality in every district of the country and its criminological composition is a hot and important question. Juvenile delinquency is one of the elements of criminality, but due to the age and criminal liability of the persons who commit crimes it requires a special attention. The goal of this research is to conduct and provide criminological analysis of the criminal offence committed by juvenile in Telšiai district. The main tasks are: to theoretically analyse and define conceptions of juvenile and juvenile delinquency; to analyse the status of juvenile offender as provided in the legislation; to analyse the main indicators of the juvenile delinquency in Telšiai district, as well as to present the main features of the juvenile who committed crimes in Telšiai district, to analyse the reasons of the juvenile delinquency in Telšiai district, and to present possible ways for prevention in Telšiai district.

The research revealed that during the period of 2005-2009 the level of juvenile delinquency in Telšiai district was higher than the level of juvenile delinquency in Lithuania. In the year 2007 this level increased because of the fact (the presumption was made) that the number of the unemployed suddenly increased more than 2.5 times during this year. After analysing the statistical data on the juvenile delinquency of the period of 2005-2009, the conclusion can be made that starting from the year 2007 the level of the juvenile delinquency has been decreasing. This might be caused (the presumption was made) both by the decreasing number of juveniles in the district, and the efficiency of the prevention programs (the latter have not been researched). The main crimes that juveniles commit in Telšiai district are property crimes (this corresponds to the general trends of the Lithuanian juvenile delinquency), such as thefts or robbery. The thefts are distinct because they are usually committed by breaking into the living quarters. The main reason for the juvenile delinquency in Telšiai district can be considered the situation when there is a high number of children living below the poverty line, and the relationship of juvenile in the families is getting worse (neglect as well as parents’

irresponsibility towards their children, the worsening economic situation, lack of moral values). In Telšiai district, big attention is given to the question of juvenile delinquency prevention. A high number of various prevention programs are being implemented, joining the efforts of police, educational institutions and municipality. But there is still a lack in employment programmes and involvement by juveniles themselves into these programs.

The thesis consists from introduction, two chapters, 6 sections, conclusions, and suggestions. There are 27 tables, 4 pictures and 4 annexes in the paper. Work volume is 83 pages.

PRIEDAI

Priedas nr. 1

KLAUSIMYNAS

Anketa skirta magistro darbo „Nepilnamečių nusikalstamumo kriminologinė analizė Telšių rajone“ praktinei daliai papildyti. Autorė maloniai prašo ekspertų užpildyti pateikiamus klausimus, pasirenkant labiausiai jų nuomonę atitinkančius klausimų atsakymus, o į atvirus klausimus pateikti jų nuomonę. Jeigu klausimuose, kurie pateikiami anketoje, yra keletas Jūsų nuomonę atitinkančių atsakymo variantų, ir prie klausimo formuluotės nėra pasakyta kitaip, galite pasirinkti kelis Jums tinkančius atsakymus.

I. Bendra informacija apie respondentą

1. Jūsų darbovietė:

- a) Telšių VPK darbuotojas (ne nepilnamečių skyriaus inspektorius);
- b) Telšių VPK nepilnamečių skyriaus inspektorius;
- c) Telšių raj. savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus darbuotojas.
- d) Telšių raj. savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas.
- e) Telšių raj. mokyklos darbuotojas.
- f) Kita

(įrašykite) _____

2. Jūsų tikslios pareigos (įrašykite)

3. Jūsų išsilavinimas:

- a) Vidurinis;
- b) Spec. vidurinis;
- c) Profesinis;
- d) Aukštesnysis neuniversitetinis;
- e) Aukštesnysis universitetinis;
- f) Aukštasis;
- g) Magistro

h) Aukštesnis mokslo laipsnis (daktaras ir aukščiau).

4. Jūsų bendras darbo stažas (įrašykite)

5. Jūsų darbo stažas su nepilnamečiais susijusioje srityje:

- a) 1-3 metai;
- b) 4-5 metai;
- c) 6-8 metai;
- d) 9 ir daugiau metų.

II. Klausimai apie darbą susijusį su nepilnamečiais:

1. Ar savo darbe susiduriate su nepilnamečių nusikalstamumu?
 - a) Taip;
 - b) Ne;
2. Nepilnamečių nusikalstamumas Telšių rajone mažėja. Kaip manote, kokia yra šio reiškinio priežastis? (pasirinkite iki 5 Jums tinkančių atsakymo variantų).
 - a) Veikia tinkamai sukurtos prevencinės programos;
 - b) Daugelis nepilnamečių emigravo iš Telšių rajono į kitas šalis;
 - c) Pasikeitė nepilnamečių karta, t.y. pasikeitė nepilnamečių vertybinės nuostatos;
 - d) Nepilnamečių nusikalstamumas nesumažėjo, oficiali statistika neparodo tikrosios situacijos (t.y. padidėjo nepilnamečių nusikalstamumo latentiniškumas Telšių rajone);
 - e) Dėl sumažėjusio darbingo žmonių skaičiaus Telšių rajone (naujoji emigracijos banga), sumažėjo ir blogą pavyzdį rodančių suaugusiųjų, dėl to sumažėjo ir nepilnamečių nusikalstamumas;
 - f) Bendrai sumažėjo nepilnamečių skaičius rajone, todėl ir nepilnamečių nusikalstamumas sumažėjo;
 - g) Padidėjo mokyklų indėlis prevencinėje veikloje, taip sudarant prielaidas nepilnamečių nusikalstamumui mažėti;
 - h) Sumažėjo kriminogeninių nepilnamečių grupių skaičius rajone;
 - i) Pagerėjo nepilnamečių užimtumas;
 - j) Sumažėjo žiniasklaidos įtaka nepilnamečiams;
 - k) Dėl sumažėjusio policijos pajėgumo (kuriam įtakos turėjo ekonominis sunkmetis), prastėja ikiteisminio tyrimo įstaigų darbo rezultatyvumas ir tikroji nepilnamečių nusikalstamumo padėtis nėra atskleidžiama;
 - l) Nepilnamečiai pradeda geriau suprasti savo pareigas ir atsakomybes;
 - m) Gerėjanti vaikų socializacija;

- n) Mažėjantis psichotropines priemones vartojančių nepilnamečių skaičius rajone;
- o) Kita (įrašykite)
- p) _____

3. Kaip Jūs manote, kuo išsiskiria nusikalstantys nepilnamečiai Telšių rajone iš visų kitų Lietuvos nepilnamečių? (Parašykite savo nuomonę):

4. Telšių rajone nepilnamečiai daugiausia nusikalsta vykdydami vagystes ir plėšimus. Kaip manote, kokios priežastys nulėmė tai, jog nepilnamečiai linkę nusikalsti būtent vagystėmis ir plėšimais? (Pasirinkite iki 3 labiausiai Jūsų nuomonę atitinkančių veiksmų).

- a) Prastėjanti ekonominė padėtis – vaikai negali suvokti to, kad sumažėjo jų tėvų perkamoji galia;
- b) Didėja žiniasklaidos įtaka – per televizorių ar iš žurnalų viršelių matomų daiktų vaikams norisi bet kokia kaina;
- c) Visuomenėje vyraujanti prasta socialinė atmosfera įgalina vaikus griebtis visų įmanomų priemonių, kad būtų prablaškita niūri kasdienybė;
- d) Didėja žemiau skurdo lygio ribos gyvenančių šeimų skaičius rajone ir tokiu būdu nepilnamečiai patenkina savo būtiniausius poreikius;
- e) Kita (įrašykite)

5. Kaip manote, kokios priežastys lemia tai, kad nepilnamečiai nusikalsta Telšių rajone (įrašykite savo nuomonę prie kiekvienos srities)?

a) Šeiminės priežastys (santykiai šeimoje):

b) Situacija mokykloje (prastas mokymasis ar pan.):

c) Santykiai su bendraamžiais:

d) Užimtumo problemos:

e) Psichotropinių medžiagų vartojimas:

f) Kita:

- [illegible]

1. Kokios, prevencinės programos yra naudojamos Telšių rajone, kovojant su nepilnamečių nusikalstamumą didinančiais veiksniais (įrašykite visas Jums žinomas prevencines programas).

[illegible]

- c) Kita

(įrašykite)_____

- [illegible]

4. Gal turite kitų su nagrinėjamu klausimu susijusių pastebėjimų/pasiūlymų? Jei taip - įrašykite į žemiau esančią lentelę.

--

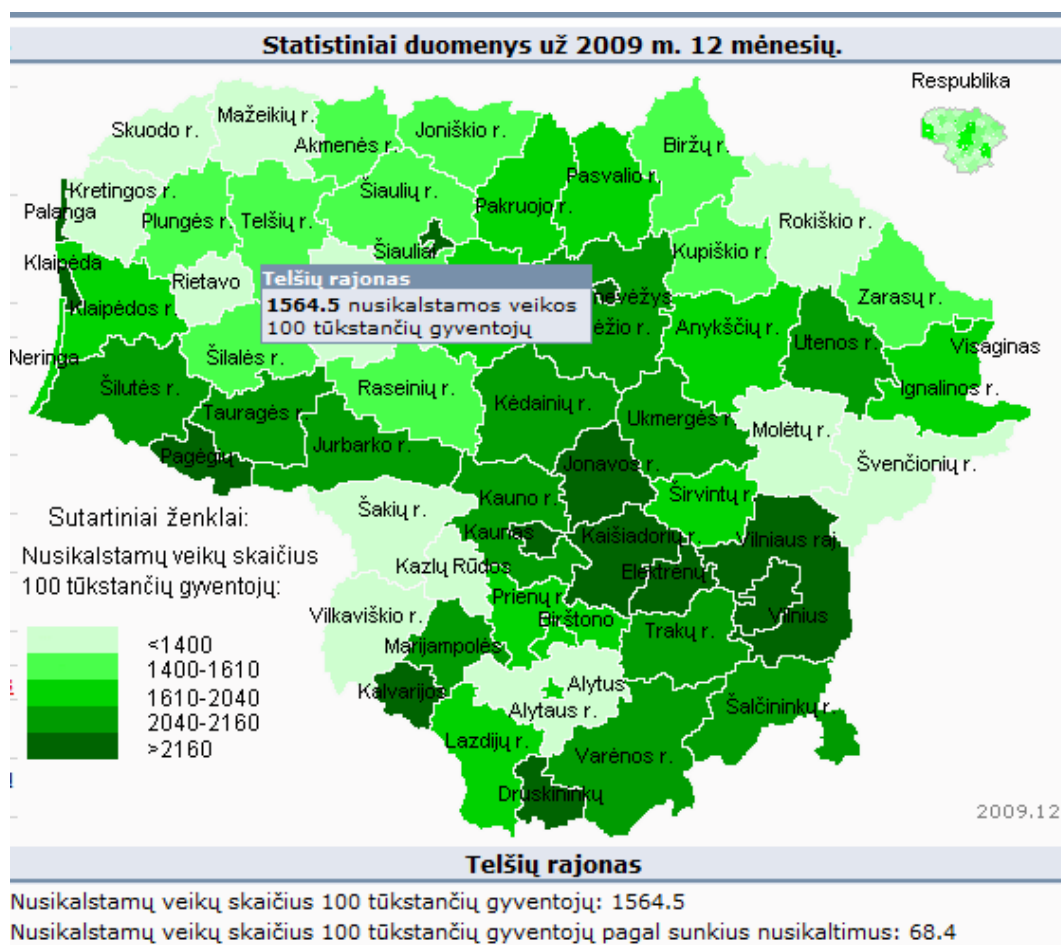
Ačiū už Jūsų pagalbą.

Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: administracinė teritorija, nusikalstamos veikos rūšis ir metai				
	2006	2007	2008	2009
Telšių r. sav.				
Nusikalstamos veikos	69	84	96	86
Nusikaltimai	65	77	91	78
Baudžiamieji nusižengimai	4	7	5	8
Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys.				

2010-11-25 Statistikos departamentas , db1.stat.gov.lt/M3170201

Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos rūšis ir metai				
	2006	2007	2008	2009
Nusikalstamos veikos	4 244	4 051	4 325	4 023
Nusikaltimai	3 810	3 673	3 911	3 674
Sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai	291	263	328	283
Nužudymai	28	25	23	18
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	28	37	32	22
Išžaginimai ir pasikėsinimai	20	16	20	29
Plėšimai	681	683	620	527
Vagystės (nusikaltimai)	1 728	1 729	1 920	1 762
Vagystės iš gyvenamųjų patalpų	372	350	378	327
Automobilių vagystės	190	197	212	181
Viešosios tvarkos pažeidimai (nusikaltimai)	352	388	356	384
Nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis	56	36	66	68
Baudžiamieji nusižengimai	434	378	414	349
Vagystės (baudžiamieji nusižengimai)	280	238	196	153
Viešosios tvarkos pažeidimai (baudžiamieji nusižengimai)	10	9	4	6
Nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis	20	14	25	54
Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys.				

2010-11-25 Statistikos departamentas, db1.stat.gov.lt/M3170202

VRM Viešojo saugumo politikos departamento duomenys. Pasiekama internetu:

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2009&menuo=12®ionas=0&id3=1&idAta=1#Atas-30N-SAV [Žiūrėta: 2010-11-25]